

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

NIYÂZİ-İ MISRİ'NİN DÎVÂN-I İLÂHİYÂT
ESERİNDEKİ İSİM HÂL EKLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN HAZIRLAYAN
PROF.DR.ERHAN AYDIN ASİM GÜNDÜZ

MALATYA-2016

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

NİYÂZİ-İ MISRÎNİN DIVÂN-I İLÂHİYÂT ESERİNDEKİ İSİM HÂL EKLERİ


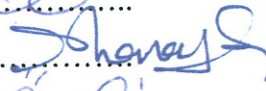

YÜKSEK LİSANS

DANIŞMAN
PROF.DR.ERHAN AYDIN

HAZIRLAYAN
ASIM GÜNDÜZ

ONAY SAYFASI

Jürimiz 15.07.2016 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda bu yüksek lisans/ doktora tezini (oybirliği /oyçokluğu) ile başarılı bulunarak Türk Dil ve Edebiyatı Anabilim, Türk Dili Bilim dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyelerinin Unvan Ad Soyadı	imzası
1. Prof. Dr. Ercan ALKAYA	
2. Prof. Dr. Erhan AYDIN (Danışman)	
3. Doç. Dr. Özen DEMİREL DÖNMEZ	
4.	
5.	

İNönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun tarih ve sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Unvan Ad Soyadı
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖN SÖZ

Tezimizin kapsamı, Niyâzî-i Mısrî'nin Divân-ı İlahiyat adlı eserinin isim hâl eklerinin tespiti ve bu hâl eklerinin farklı fonksiyonlardaki kullanımlarının örneklerle gösterilmesi ile ilim âlemine kazandırılmasıdır.

Bu eseri ele almamızın nedeni, Niyazi-i Mısrî'nin eserleri ile ilgili yapılan çalışmaların eski Türk Edebiyatı alanında yapılmış olması, çalışmalarda dil konusunun ele alınmaması, hep arka planda tutulmasıdır. Yaptığımız bu çalışma gerek 17. yy Eski Anadolu Türkçesinin dil özelliklerini göstermesi, gerek şairin eserleriyle ilgili yapılan dil çalışması olmasından dolayı önem arz etmektedir.

Tezimizin giriş bölümünde, Niyâzi-i Mısrî'nin hayatı, eserleri, edebî şahsiyeti ve Divân-ı İlahiyat adlı eserinin Eski Anadolu Türkçesi dönemindeki yeri ve öneminin daha iyi anlaşılması için genel bir değerlendirme yaptıktan sonra eserin özelliklerini vermeye çalıştık.

Çalışmamızın inceleme kısmına geçmeden önce Eski Anadolu Türkçesindeki hâl eklerini, bu eklerle ilgili daha önce yapılan çalışmalardaki farklı hususları belirttikten sonra, Divan-ı İlahiyat'taki isim hâl eklerini, fonksiyonlarını, metindeki sayfa ve beyit numaralarını belirterek ele aldık.

Sonuç bölümünde ise yaptığımız bütün bu çalışmaların bir değerlendirmesi, çalışma boyunca izlenen yöntem ve çalışmamızın ilim âlemine nasıl bir katkı sunacağı hakkında birtakım açıklamalar yaptık.

Bu tezi hazırlarken sabrını ve bilimsel desteğini benden esirgemeyen, bana yol gösteren, benimle engin bilgisini, kaynaklarını ve değerli vaktini paylaşan çok kıymetli hocam Prof. Dr. Erhan AYDIN'a teşekkürlerimi sunmaktan mutluluk duyuyorum.

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ
NİYÂZİ-İ MISRİ'NİN DİVÂN-I İLÂHİYÂT ESERİNDEKİ İSİM HÂL EKLERİ

Asım GÜNDÜZ

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

2016

Danışman: Prof. Dr. Erhan AYDIN

Bu çalışmada Niyâzi-i Mısri'nin Divân-ı İlahiyat eserindeki isim hâl ekleri üzerinde durulmuştur. "Giriş" bölümünden sonra isim hâl eklerinin tanımı yapılmış, her ekin Eski Türkçe ve Eski Anadolu Türkçesindeki şekli, oluşumu, varsa ses değişiklikleri belirtilmiştir. Konuyla ilgili daha önce yazılan kitap ve makalelerden hâl (durum) ekleri ile ilgili farklı görüşlere yer verilmiştir. Değerlendirdiğimiz çalışmaların hepsinde araştırmacılar bu ekler için farklı terimler kullanmışlardır. Biz de çalışmamızda bilgileri değerlendirirken araştırmacıların kullanmış olduğu bu terimleri değiştirmedik. Ancak kendi değerlendirmemizde, Türkçede yaygın kullanılan sıralamayla isim hâl ekleri için; yalın, ilgi, belirtme, yönelme, bulunma, ayrılma, vasıta, eşitlik ve yön gösterme terimlerini kullandık. Ayrıca eklerin kurduğu yapılar ile işlevlerini, sayfa ve satır sayılarını vererek gösterdik.

İsim hâl eklerini incelediğimiz bu çalışmamızın sonunda yararlandığımız kaynaklardan oluşan bir "Kaynakça" yer almaktadır.

Anahtar kelimeler: Eski Anadolu Türkçesi, Niyâzi-i Mısri, Divân-ı İlahiyat, İsim Hâl Ekleri.

ABSTRACT

In this study, affixes in Divan-ı İlahiyat by Niyazi-i Mısri were mentioned. After the introduction, affixes were defined, form, shape of every affix, phonetic changes if available, in Ancient Turkish and Ancient Anatolian Turkish were stated. Different opinions from books and articles about this subject were mentioned. In all the studies we examined the researchers used different terms for these affixes. While evaluating the information in our study, we didn't change the terms the researchers used. However, in our own evaluation, we used the terms according to their common usage such as; bare, direction, indication, presence, departure, interest, via, equivalence. We also indicated the forms functions of the affixes by giving the number of pages and lines. At the end of this study in which we examined the affixes there is a bibliography which we studied from.

Key words; Ancient Anatolian Turkish, Niyazi-i Mısri, Divan-ı İlahiyat, Affixes

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI	i
ÖN SÖZ	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
GİRİŞ.....	1
I. NİYÂZİ-İ MISRİ, HAYATI, SANATI, ESERLERİ	2
A. HAYATI	2
B. ESERLERİ	7
1- Türkçe Eserleri.....	7
2-Arapça Eserleri.....	9
3-Niyâzî-i Mısriye Atfedilen Eserler	10
4. Divân-ı İlahiyat	10
C. EDEBÎ ŞAHSİYETİ, SANATI	20
II. İSİM HÂL EKLERİ.....	21
A. YALIN HÂL (NOMİNATİF)	22
B. İLGİ HÂLİ (GENİTİF).....	29
C. BELİRTME HÂLİ (AKKUZATİF).....	40
D. YAKLAŞMA HÂLİ (DATİF).....	48
E. BULUNMA HÂLİ (LOKATİF).....	56
F. UZAKLAŞMA HÂLİ (ABLATİF)	62
G. VASITA HÂLİ (İNSTRUMENTAL).....	69
H. EŞİTLİK HÂLİ (EKVATİF).....	74
1. Asıl Eşitlik Eki.....	74

2. -cak, -cek, -çak, -çek eşitlik eki.....	74
3.-layın, -leyin eşitlik eki.....	74
I. YÖN GÖSTERME HÂLİ (DİREKTİF).....	76
1.-ra, -re yön eki.....	76
2. -aru, -erü yön eki.....	76
SONUÇ.....	78
KAYNAKÇA.....	80

GİRİŞ

17. yüzyıl Anadolu sahası şairlerinden Niyâzî-i Mısırî'nin eserleri ile ilgili, günümüze kadar dil çalışması yapılmamıştır. Yapılan araştırmalar, yazılan eserler, genellikle onun tasavvufî yönünü, edebî kişiliğini ve eserlerini ele almaktadır. Bu çalışmalar, şairin eserlerini Eski Türk Edebiyatı araştırma yöntemleriyle inceleyen birer araştırma, hayatını konu edinen bir biyografi veya akademik olmayan, geniş halk kitlelerinin faydalanması düşüncesiyle yazılmış kitaplardır. "Niyazi-i Mısri mutasavvıf olduğu kadar, Osmanlı kültür tarihinde ilahileri ve şiirleriyle de şöhret yapmış bir zattır. Bu sebeple o edebiyat tarihinin başta gelen kaynaklarından tezkire türü eserlere de konu olmuştur" (Aşkar, 1997:8).

Bu çalışmada Niyazi-i Mısırî'nin Divân-ı İlahiyat eserindeki isim hâl ekleri ve fonksiyonları ele alınmıştır, ancak bu ekler tespit edilmeden önce, 17. yüzyılın siyasi ve edebî manzarası, Niyazi-i Mısırî'nin hayatı, edebî kişiliği ve eserlerine değinilmiştir. Araştırmamızın esas kaynağı olan Divân-ı İlahiyat eseri ve eserdeki Türkçe şiirlerine değinilmiştir.

Çalışmamızın araştırma bölümünde Türkçede isim hâl ekleri belirtilmiş; bu eklerle ilgili daha önce yapılan çalışmalar taranarak, araştırmacıların konu ile ilgili farklı görüşlerine yer verilmiş; farklılıklar örneklerle gösterilmiştir.

Araştırmamızın esası olan Divân-ı İlahiyat'taki isim hâl eklerini ele aldığımız bölümde eklerin, önce tanımı yapılmış, tarihî gelişimi, dönemlere göre varsa ses değişiklikleri gösterilmiştir. Eserdeki isim hâl ekleri yazılırken kelimedden ayrı ve koyu gösterilmiş, sayfa ve beyit/dörtlük numaraları da belirtilerek alt alta sıralanmıştır.

Çalışmamızın son bölümünde ise konuyu araştırma nedenimiz anlatılmıştır. Çalışma boyunca yararlandığımız kaynaklar ve tezimizi hazırlarken uyguladığımız yöntemin bir değerlendirmesi yapılmıştır. Tespit edilen eklerin hangi oranda kullanıldığı yüzde olarak belirtilmiş, eklerdeki vokal veya konsonantlarla ilgili değişimler izah edilmiştir.

I. NİYÂZİ-İ MISRÎ, HAYATI, SANATI, ESERLERİ

A. HAYATI

Asıl adı Mehmed olan Niyâzi-i Mısri, her ne kadar adındaki nispet, öğrencilik yıllarında kaldığı Mısır'dan dolayı "Mısri" ise de, Anadolu'nun önemli yerleşim yeri merkezlerinden Malatya'da doğmuştur (1027/1618). Bunu kendi ağzından yazdırdığı Mevaidü'l-İrfan adlı eserinin on dördüncü sayfasında şu cümlelerle açıkça söyler: "*Ben doğum yerim olan Malatya'da ilk ilim talebinde bulunduğum sırada gönlümde tarikat-ı sufiyyeyi bilmek arzusu vardı*" (Niyâzi, 1694: 14).

"Niyazî-i Mısri'nin esas adı Mehmed'dir. Niyazî ve Mısri ise mahlaslarıdır. (Aşkar, 2011: 67). Mısri lakabı eğitim almak amacıyla Mısır'da bulunduğu dönemde, ona gönül verenler tarafından atfedilmiştir. Sûfi şiirlerinde bazen Niyazi bazen de Mısri mahlasını kullanmıştır". (Tatçı, 2013: 16).

Şiirlerinde iki mahlas kullanmıştır. Niyazi-i Mısri'nin divanıyla ilgili doktora çalışması yapan Kenan Erdoğan, "Niyazi mahlasını süluktan önce, Mısri mahlasını ise tasavvufi sülukünü tamamlayıp, şeyh olduktan sonra kullandığını ifade eder."(Erdoğan, 1997: 33).

Kaynaklarda, şairin kullandığı mahlaslarla ilgili farklı nedenler verilmiştir. "Abdülbaki Gölpınarlı ise şairin, "gece yazdığı şiirlerinde Niyâzî, gündüz yazdığı şiirlerinde de Mısri mahlasını kullandığı belirtmektedir."(Gölpınarlı, 1972: 300).

"Niyazi-i Mısri gençlik yıllarındaki tahsili sırasında sofilere muhalif olduğunu, meclislerine gitmediğini, ancak zamanla bu görüşünün değiştiğini ve bir Halveti şeyhine intisap ettiğini, Nakşibendi dervişi olan babası Soğancızade Ali Çelebi'nin bundan memnun olmayıp kendi şeyhine götürmek istediğini fakat bu şeyhi kâmil bulmadığı için babasının teklifini reddettiğini" söyler (Niyazi, 1694: 47).

Çeşitli kaynaklarda şairin gezgin sofilerden olduğu belirtilir "Mutasavvıfımız dünyayı en çok gezip, irşat görevi yapan sofilerden olup, Diyarbakır, Bağdat, Kerbela

yoluyla Mısır'a da gitmiş, Kahire'de bir Kadiri şeyhine bağlanmıştır.” (Gölpınarlı, 1993: 305).

“1056/1646 yılında İstanbul’a gelir. Sultan II. Ahmet zamanında Kadırga’daki Sokullu Mehmet Paşa Medresesinde bir hücreye yerleşir, bu hücre yakın zamanlara kadar Mısıriye kolu bağlıları tarafından ziyaret edilerek Niyaz-i Mısırî hücresi diye anılır ve ziyaret edilirmiş. İstanbul’da fazla kalamayan Niyaz-i Mısırî, daha sonra Bursa’ya geçerek orada Ulu Cami yanındaki medresede bir müddet kalır. Ancak Niyaz-i Mısırî burada da gördüğü bir rüya üzerine, Bursa’dan ayrılarak 1061/1615 tarihinde Uşak’a gelir, burada Elmalılı Şeyh Ümmî Sinan’ın halifesi Şeyh Mehmed’in tekkesine misafir olur. Bu misafirlik sırasında aradığı mürşidinin Mehmed Efendi’nin şeyhi Sinan-ı Ümmî olduğunu, gönlüne gelen ilhamla anlar.”(Aşkar, 2007:168)

Bu arada Şeyh Ümmî Sinan Uşak’a gelerek bir müddet Uşak’ta kaldıktan sonra Niyazi-i Mısırî’yi de yanına alarak Elmalı’ya gider. Niyazi-i Mısırî kendisi de mutasavvıf bir şair olan Elmalılı Şeyh Ümmî Sinan’ın manevi terbiyesinde tam dokuz sene kalır. Burada kaldığı süre içinde Şeyhinin oğluna ve diğer talebelere ders verir, tekkede imamlık ve hatiplik yapar. Bir ara şeyhin oğluyla birlikte İstanbul ve Malatya’ya gider. Nihayet 1066 (1656) da 39 yaşında şeyh tarafından hırka giydirilerek icazet verilir ve irşada memur edilir. Mısırî bu arada Uşak’a gitmeye hazırlanır

Mürşidinin emri ile önce Uşak’a gelen Niyazî, bir müddet orada Şeyh Mehmed Efendinin yanında kalır. Karahisar’ın Çal kazasından bir hoca istemeleri üzerine oraya giderse de çok kalmayarak tekrar Uşak’a döner. Bu arada Kütahya’dan bir Şeyh istemeleri üzerine oraya giderek bir müddet kalır. Şeyhinin ölümü üzerine Uşak’a tekrar döner. Fakat fazla kalmayarak Bursa’ya gider ve orada yerleşir.

Niyazi-i Mısri, Bursa’dayken evlenir. Girit’in fethedildiği yıl (1669)da ilk Mısri dergâhı açılır. Köprülü Fazıl Ahmet Paşa, Niyazi-i Mısri’yi Edirne’ye çağırır.

Niyâzî-i Mısırî’yi sevenlerin günden güne çoğalması ve sohbetini dinlemeye gelenlerle ziyaretçilerin artması dolayısıyla eski halvethane küçük gelmeye başladı.

Bunun üzerine 1080/1669 yılında Niyazi-i Mısrî'nin dervişlerinden tüccar Abdal Çelebi isimli birisi kendisi için bir dergâh yaptırarak törenle açar.

1083/1673'de Sadrazam Köprülüzâde Fazıl Ahmed Paşa'nın daveti üzerine Edirne'ye gider. Edirne'de yönetim aleyhinde konuşur ve cifir ilmine fazla değer verir. IV. Mehmed Lehistan seferi için Niyâzî-i Mısrî'yi davet eder. Mısrî halkı cihada davet eder ve etrafına büyük kalabalık toplar. Bu durumdan ürken yönetim, Niyazi-i Mısrî'nin bir gün devlete başkaldırabileceğinden korkar ve onu Rodos'a sürer. Dokuz ay sonra affedilerek Bursa'ya döner.

Niyazi-i Mısrî, Ümmi Sinan'a bağlandıktan sonra da hareketli yaşamını sürdürür, hakkındaki eleştirilere aldırmaz. “Mısrî, inandığı ve iman ettiği değerleri için Nesimi gibi derisinin canlı canlı soyulmasını da, Nefî gibi sarayın bodrumunda boğdurulup boğazın serin sularına atılmayı da göze almış bir karakterdir.” (Tuğrulca, 2012: 35).

II. Ahmed devrinde (1102-1106 /1691-1695) Avusturya'ya sefer ilan edilir. Bu sırada Bursa'da bulunan Niyâzî-i Mısrî gazaya gideceğini söyleyerek, Yeni Kaplıca civarında 200 kadar müridini çevresine toplar. Ancak, isyan ettiklerini düşünen yönetim, Niyazi-i Mısrî'ye bir Hatt-ı Hümayûn göndererek Bursa'da oturup ordu için dua etmesini ister. Fakat Niyâzî-i Mısrî bu emre kulak asmaz ve Tekfur Dağı'na kadar gider. Padişah kendisine yeni bir Hatt-ı Hümayunla para göndererek burada karşılatır. Esasen Padişah, Mısrî Efendi'yi sevmekte ve ordunun O'nun duasını alarak sefere çıkmasında bir sakınca görmemektedir. Ancak Şeyhin Edirne'ye yaklaşması ve padişaha iş başında bulunan bütün hainleri bir bir haber vereceği şayiası, halkın bunu sabırsızlıkla beklemesi devlet adamları arasında büyük sabırsızlık uyandırır. Sadrazam Bozuklu Mustafa Paşa, padişahı ikna ederek, büyük fitne çıkacağına inandırır. Bu arada Niyâzî-i Mısrî 26 Şevval 1104 (30 Haziran 1693) Salı günü Edirne'ye gelip vaaz etmek için Selimiye Camiine indiği zaman, halk camiin etrafını almış kalabalıktan içeriye girilemez olmuştur. Niyâzî-i Mısrî, caminin içinde mihrabın yanına oturup, “*öğleden sonra vaaz ederiz, namazdan sonra da Padişahla buluşur, sefere gideriz*” diyerek, namaz vaktini beklemeye başlar. Bu durum karşısında sadrazam, Niyâzî-i Mısrî derhal sürgün edilmezse, büyük bir karışıklık çıkacağını padişaha tekrar hatırlatır. Çıkarılan

ferman Kaymakam Osman Paşa ile Niyâzî-i Mısrî'ye gönderilir, orada tutuklanarak tekrar Limni'ye sürgüne gönderilir. 20 Recep 1105 (16 Mart 1694) Çarşamba günü kuşluk vakti 78 yaşında Limni'de Hakk'a yürür ve oraya defnedilir.

Tezkire-i Safayi'de, Niyâzî-i Mısrî'nin adada kalmakta olduğu Camii'nin mihrabında, seccadesi üzerinde kibleye yönelik iken Hakk'a yürüdüğü kaydedilmektedir. Yine o zaman ayağında bukağı olduğu ve kendisini bukağı ile birlikte defnedilmesini vasiyet ettiği bildirilir. Mezar baş taşında zincirin resmi vardır.

Kendisini sevenler tarafından naşı Türkiye'ye istenmişse de Yunanlılar isteklerini reddetmişlerdir.

Kabir taşı üzerinde şu beyitlerin yazılı olduğu bildirilmektedir.
<https://ismailhakkialtuntas.com> (26.07.2016).

Mazhar-ı feyz-i târikat kâşif-i sırrullah

Mürşid-i ehl-i hakikat ârif-i pür intibah,

Ömrünü takva ve zikrullah ile itti tamam

Cay-ı arayış değildir bil di kim bu hankâh

Tekyegâh-ı âlem-i Mısr teni terk eyleyup,

Âlem-i lahût'a gitti şevkile bî-iştibâh

Dâiyi pür şevki Hasib söyledi tarihi,

Eyle Mısrî Efendiye kasr-i adni câygâh

Sene 1105

Hakkında birçok tarih düşürülmüştür. Bunlardan Kur'an-ı Kerim'den “*ve sebbit akdâmenâ*” ve Bursalı Beliğ (1172 /1758-59) ‘in şu tarihi en güzelidir:

Kutb-ı âlem Hazret-i Mısrî Efendi menzilin

Tekyegâh-ı arsa-i mevâda ihraz eyledi

Düşdi çâr etrafa matem didiler tarihini

Rûh-ı Mısrî mahfel-i âliye pervâz eyledi,

Niyâzi Mısrî'nin kabri Yunanistan'ın Limni adasındadır. 20 Şubat 2008'de TBMM'de kabul edilen 5737 Sayılı Vakıflar Kanunuyla, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yurtdışındaki Türk Kültür Eserlerinin onarılmasını bir bütün olarak kabul etmiş, bunun için bir daire kurmuş, ecdadın kültürel mirasını korumayı hedeflemiştir. Bu kanun çerçevesinde Niyazi-i Mısrî'nin türbesi de onarılmak istenmiş, fakat yapılamamıştır. Dönemin kültür bakanı Namık Kemal Zeybek, konuyu şöyle ifade etmektedir:” Haberi okuyunca sanki Niyazi Mısrî'nin türbesi yeni keşfedilmiş gibi haber yapılması bu tarihi bilgileri yazmama beni adeta zorlamıştır. Umarım Vakıflar Genel Müdürlüğü Yurtdışı Daire Başkanlığı diğer eserlerle birlikte planına almış olduğu Niyâzî Mısrî Türbesini de onarmayı başarır. Bence Niyâzî Mısrî'nin Mısırlı değil Malatyalı olduğunu Yunanlılara erkenden söylemekle onarımın gecikmesine sebep olunmuştur. Zira Yunanistan bizden ayrılmış bir ülke olması hasebiyle bize ait bütün eserleri korumasız ve bakımsız bırakmayı temel politika haline getirmiştir. Tarihi eserlerin restorasyonu ile Yunan hükümeti ilgilenmemektedir. Onun yerine bağımsız hareket eden Anıtlar ve Tarihi Eserler Kurulu ilgilenmektedir. Bu kurum da dediğim gibi bizim eserlere çok lakayt davranmaktadır. Bu iş Limni Belediyesinin işi değildir. Merhum Özal 1990 da Patrikhaneye onarım izni verdiğinde Yunanlılar Rodosta, aralarında bir Malatyalı Paşanın da mezarı bulunan tarihi eserlerin onarımını zamana yayarak karşılıklılık ilkesi çerçevesinde onarıma izin vermemişlerdir. Hatta İKO İslam Mirasını Koruma Merkezi veya Ağa Han Vakfı tarafından Rodos'taki camilerin onarımı için gönderilen paraları dahi bankalarda bekleterek yerinde ve zamanında kullanmamışlardır. Bu bilgiler Özal zamanı içindir. Şimdi Rodos'taki Süleymaniye Camii kısmen onarım görmüştür. Bunu

da şimdiki Cumhurbaşkanımız Abdullah Gül'ün Başbakanlığı ve bilahare Dışişleri Bakanlığında kültürel varlıklarımıza sahip çıkmasına borçluyuz. Son zamanlarda yurtdışındaki özellikle Osmanlı Eserleri onarılmaktadır. Bu işi Vakıflar Genel Müdürlüğü Yurtdışı Daire Başkanlığı yapmaktadır. <https://ismailhakkialtuntas.com> (26.07.2016).

B-ESERLERİ

Niyâzi-i Mısri, şöhretini eserleriyle kazanmıştır. Yaşamı boyunca dinî ve siyasî birçok hadiseye karışan dolayısı ile hareketli ve renkli bir ömür geçiren Niyâzî-i Mısri, telif ettiği eserlerle tutunmuş ve tanınmıştır” (Aşkar, 2011: 169). Eserleri adeta tasavvufçuların birer ilmihali gibi kabul görmüştür. “Yazdığı Tasavvufî şiirler ile insanı tefekküre ve düşünmeye sevk eden sûfi eserlerini Türkçe ve Arapça olarak iki dilde yazmıştır. Başta “Divân” olmak üzere birçok Türkçe eseri bulunmaktadır. Bunun yanı sıra Arapça olarak yazdığı önemli eserleri de vardır. Türk dilinin zenginleşmesine katkıda bulunan Mısri'nin Arapça eserleri içinde Türkçe, Türkçe yazdığı eserleri içinde Arapça kısımlar yer almıştır” (Erdoğan, 2008: 156).

1- Türkçe Eserleri

1-Divân-ı İlahiyat

2-Mecmua'ları

3-Risaleleri

1- Risâle-i Es'ile ve Ecvibe-i Mutasavvifâne:

Bazı tasavvufî ıstılahların soru-cevap usûlüyle açıklandığı bir eserdir.

2-Tabirat'ül-Vakıat:

Bazı kaynaklarda Ta'bir-nâme adıyla da kayıtlı bu eser küçük bir rüya tabiri kitabıdır.

3- Risâle-i Haseneyn:

Mısrî, bu risalesinde kendince Hz. Muhammad'in torunları Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'den bahsedip onların nübüvvetlerini anlatmaya, ayet ve hadislere dayanarak ispat etmeye çalışmaktadır.

4-Risâle-i Vahdet-i Vücûd:

Vahdet-nâme adıyla da bilinen bu risâle tasavvufun ana eksenini oluşturan vahdet-i vücud felsefesini anlatmak için yazılmıştır.

5- Risâle-i Arşıyye:

Şairin sürgüne gönderilmesi ile ilgili bazı bilgileri, başından geçen bazı hadiseleri ihtiva eden eser, Bakara suresinden bazı ayetlerle ilgili şairin yorumlarını ihtiva eder. Risale 1104/1693'te yazılmıştır.

6- Risâle-i İade

7- Risâle-i Nokta

8-Risâle-fî Deverân-ı Sufiyye: Niyâzî-i Mısrî'nin zikir ve devir hakkındaki görüşleriyle bunları destekleyen başka âlim ve mutasavvıfların görüşlerinin yansıtıldığı bir küçük risaledir.

9- Risâle-i Nefise

2-Şerhleri

1-Şerh-i Esmâü'l -Hüsna:

Bu eser Niyâzî-i Mısrî'nin tarikatında sülûk esnasında zikredilen 12 esma-i hüsnânın tasavvufî bakış açısıyla şerhinden ibarettir.

2-Şerh-i Nutk-ı Yûnus Emre:

Yunus Emre'nin "çıktım erik dalına anda yedim üzümü" mısraıyla başlayan şathiyyesinin tasavvufî bakış açısıyla izahıdır.

3-Tefsir-i Tekasür Suresi

2-Arapça Eserleri

1-Meveidü'l-İrfan ve Avaidü'l-İhsan:

1105 / 1694'te Limni'de tamamlanan bu mensur eser Niyâzî Mısrî'nin hayatıyla ilgili önemli bilgileri ihtiva etmekle birlikte onun tasavvufî görüşlerini de yansıması açısından önemlidir. Dr. Süleyman Ateş tarafından "İrfan Sofraları" adıyla Türkçeye çevrilerek yayımlanmıştır.

2-Tesbi-i Kaside-i Bür'e:

Mısrî, değişik dillere çevrilen, şerhleri yapılan, tahmis ve taştirleri yazılan bu Arapça kasidenin her beytine beşer mısra ekleyerek manzumeyi yine Arapça olarak tesbi' etmiştir.

3-Tefsir-i Fatihatü'l- Kitab

4-ed Devratü'l-Arşkiye:

Devre-i Arşkiye olarak da bilinen eserde bir hatime ve üç bölüm (bab) bulunmaktadır.

5-Mecâlis:

Kur'ân-ı Kerim'den Mâ'ide, En'am ve Nisa surelerinin tasavvufî yorumunu ihtiva eden bu eser ilk kez Dr. Kenan Erdoğan tarafından tespit edilmiş ve bilim dünyasına duyurulmuştur.

3-Niyâzî-i Mısri'ye Atfedilen Eserler

1-Mansur-nâme-i Mansur-i Bağdadi

2-Adabu'z-Zakirin ve Necâtu's-Salikin

3-Risâle-i İman-ı Taklidi ve Tahkiki

4-Risâle-i Miftah-ı Vahdet

5-Tabir-i Sadâyı Nakus

6-Risale-i Tasvirü'l-Ecsam ve'l Erhâm

7-Risâle-i Tarihiyye

8-"Cüz'i La Yetecezze "Hakkında Bir Risale

9-Hamzevi Mezhebinin Hak Olduğuna Dair Bir Fetva

4. Divân-ı İlahiyat

Divân-ı İlahiyat, Niyâzî-i Mısri'yi şöhrete ulaştıran, bütün tasavvuf ehline bilinen en önemli eseridir. "Bu eser, Niyazi-i Mısri'nin tasavvuf tarihinde en çok okunan ve en çok yazılıp, basılan eserleri arasındadır. Bu eser, sadece Mısriyye ve Halvetiyye mensupları tarafından okunmakla kalmamış, diğer tüm tarikat mensuplarının da adeta ilmihali haline gelmiştir. Ayrıca bu eser, Niyâzî-i Mısri'yi 17. yüzyılın en şöhretli tekke şairleri arasına sokmuştur. Onun, özellikle Yunus Emre hayranı ve Yunus

Emre talebesi olarak terennüm ettiği ilahilerinin halk tekkelerinde yaygın ve uzun bir ömrü olmuştur."(Banarlı, 1997: 702-703).

Divân-ı İlahiyat 'ta işlenen tema tasavvuftur. Şair, şiirlerinde vahdet-i vücûd görüşünü temel ilke edinmiştir. Eserde varlık mertebeleri, vahdet-kesret ilişkileri, kesretin vahdetten çıkması, vahdette kesret, kenz-i mahfi gibi kavramlara, vahdet-i vücudun Allah-âlem ilişkisini anlatmak için kullandığı benzetmelere sık sık temas eder. İnsan, aşk, seyrü süluk, hayret, gibi kavramları ele alır.

Divân-ı İlahiyat'ın birçok baskısı ve şerhi yapılmış, hatta divanındaki şiirlerin bir kısmı da bestelenmiştir. "Eserin ilk baskısı Osmanlıcadır. Eser Kahire Bulak Matbaasında (H.1259/1843)basılmıştır. Bu nüshada şaire ait 185 nutuk bulunmaktadır. Divanının karşılaştırmalı metni Kenan Erdoğan tarafından yayımlanmıştır (Ankara 1998). Buna göre eserde 158'i gazel 199 şiir bulunmaktadır. Ayrıca bir mesnevi, yedi murabba, dört muhammes, bir müseddes, iki tarih, biri Arapça üç tahmis, çeşitli naat ve mersiyeler vardır." (Aşkar, 2007: 168).

Divân-ı İlahiyat, Tasavvufî Türk edebiyatının en etkili eserlerindedir. Divanda kaside yoktur. Ekseriyeti gazel nazım şekliyle yazılmış manzumelerden oluşturulmuştur. Son kısımda bir mesnevi ile dörtlü, beşli ve altılı bentlerden oluşan metinlerle iki de kıt'a tarzında tarih manzumesi bulunmaktadır. Gazeller genellikle yedi beyitlidir. Divanda Arapça-Türkçe karışık şiirlerle tamamı Arapça'dan oluşan gazeller de yer almaktadır. Divan, klasik divan tertibine göre hayli eksik olmakla birlikte şiirler kafiyelerine göre alfabetik olarak sıralanmıştır.

Hem aruz, hem hece vezni kullanılmasına rağmen bunlar ilgili kafiye harflerine göre dizilmiştir. Bent esasına göre yazılan manzumelerde de aynı durum söz konusudur.

Divân-ı İlahiyat, tarikat ehlinin bir el kitabı olmakla kalmamış, bugün de üzerinde çok çalışmalar yapılan, yeni harflerle, farklı nüshaları ve şerhleri yazılan mühim bir eserdir. "Şairin bilinen en önemli eseridir. Yazıldığı tarihten günümüze

kadar, eserle ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Niyazi-i Mısri'nin şiirleri bütün tarikat çevrelerince beğenilmiş, divanı adeta dervişlerin bir el kitabı haline gelmiştir. Yurt içinde ve yurt dışında birçok nüshası bulunan divanın eski ve yeni harflerle çeşitli baskıları yapılmıştır."(Erdoğan, 1998: CLXXXI-CXCVI).

Divân-ı İlahiyat, klasik divan şeklinde tertip edilmemiştir. Çeşitli yazmalarda şiirlerin yeri değişiktir. Eserdeki şiirler, mısraların son harflerine göre, alfabetik(elif ba) olarak sonradan tertip edilmiştir. Eserdeki şiirlerin çoğu gazeldir. İçinde az sayıda musammat varsa da bunlar divan içine serpiştirilmiştir. Sonunda da bir mesnevi bulunmaktadır.

Eserin eski ve yeni harflerle yapılan baskıları eksik, teknik yönden de kusurludur. "Niyâzî-i Mısri Divanı'nın şimdiye kadar birçok baskısı yapılmıştır. Fakat bunların çoğunluğu eski harfli baskı olduğu için faydalanılması, çok az bir kesim hariç imkânsızdır. Yeni harfli baskıların büyük bir kısmı da eksiklik, yanlış çeviri vb. özellikleri dolayısıyla yetersizdir"(Kavruk, 2001: IX).

Eser, tasavvufun temel kavramlarını manzum olarak ele aldığından, kısa zamanda tanınmış, sadece tarikat müritlerinin değil bütün insanların beğenisini kazanmıştır. "Bilindiği gibi bu tür manzum eserler ve özellikle de divan formunda meydana getirilen eserler gerek tarikat içi pedagojik eğitim açısından gerekse diğer insanları etkileme açısından önemlidir. Bu sebeple tasavvuf kanalıyla kullanılan dini semboller, insanı mutlak varlığın sınırına ulaştırma yolunda güzellik ve aşkı kullandığından, akıldan ziyade kalbe, sezgisel hisse hitap eder."(Sunar,1973: 13).

Niyazi-i Mısri ilahi aşkı gazel şeklinde oluşturmuştur. Niyâzi Divanı'ndaki şiirlerin büyük çoğunluğu gazellerden oluştuğu gibi bu gazellerin tamamına yakın kısmı da ilahi türündedir. Bu yüzden divânının adı da "Divân-ı İlahiyattır. "İlahi aşkın terennüm edildiği bu şiirlerde lirik ve coşkun bir hava vardır. Bunların hemen tamamı bestelenmiş olup bir kısmı da halen söylenilmektedir"(Erdoğan, 1998:164).

Niyâzi-i Mısri'nin şiirlerinde klasik edebiyatın ve halk edebiyatının şekil ve muhteva özellikleri bir aradadır. Şiirlerinin çoğunda aruz veznini bir kısmında ise hece

veznini kullanmıştır. İlahi tarzında yazılmış, sonradan bestelenmiş şiirlerinden bazıları şunlardır:

Aşkın meyine ben kâne geldim
Şevkin oduna hoş yâne geldim

Şem-i tevhidi gördüm yakmışlar;
Bitti kararım, pervane geldim

Halkayı zikri kurmuş âşıklar
Ben de sahnında cevâne geldim

Mecnûn'um bugün Leylâ derdinden
Neyleyim, akl-ı dîvâne geldim

Yâremi bildim, yârimden imiş
Bundan Niyaz-i Lokmân'a geldim

Ümmi Sina'nın hâk-i pâyine
Sürmeye yüzüm, sultâna geldim

* * *

Dermân arardım derdime derdim bana dermân imiş,

Bürhân sorardım aslıma aslım bana bürhân imiş.

Sağ u solum gözler idim dost yüzünü görsem deyü,

Ben taşrada arar idim ol cân içinde cân imiş.

Öyle sanırdım ayriyem dost gayrıdır ben gayriyem,

Benden görüp işiteni bildim ki ol cânân imiş.

Savm u sâlât u hac ile sanma biter zâhid işin,

İnsân-ı Kâmil olmaya lâzım olan irfân imiş

Kande gelir yolun senin ya kande varır menzilin,

Nerden gelip gittiğini anlamayan hayvân imiş.

Mürşid gerektir bildire Hakk'ı sana Hakk'al-yakîn,

Mürşidi olmayanların bildikleri gümân imiş.

Her mürşide dil verme kim yolun sarpa uğratır,

Mürşidi Kâmil olanın gâyet yolu âsân imiş

Anla hemen bir söz durur yokuş değildir düz durur,

Âlem kamû bir yüz dürür gören anı hayrân imiş.

İşit Niyâzî'nin sözün bir nesne örtmez Hakk yüzün,

Hakk'dan ayân bir nesne yok gözsüzlere pinhân imiş

* * *

Ey gönül gel gayriden geç aşka eyle iktida,

Zümre-i ehl-i hakikat anı kılmış mukteda.

Cümle mevcudat-u malûmata aşk akdem dürür,

Zira aşkın evveline bulmadılar ibtida.

Hem dahi cümle fena buldukta aşk baki kalır,

Bu sebebdan dediler kim aşka yoktur intiha.

Dilerim senden Hüda'ya eyle tevfikın refik,

Bir nefes gönlüm senin aşkından etme gel cüda.

Masiva-yı aşkının sevdasını gönlümden al,

Aşkını eyle iki âlemde bana aşına.

Aşk ile tamuda olmak cennetidir aşkın,

Lik cennette olursa tamudur aşksız ana.

Ey Niyazi Mürşid istersen bu yolda aşka uy,

Enbiya vü evliyaya aşk oluptur rehnüma.

* * *

Bahr içinde katreyim bahr oldu hayrân bana,

Ferş içinde zerreyim arş oldu seyrân bana.

Dost göründü çün ayân kalmadı bir şey nihân,

Tûfân olursa cihân bir katre tufân bana.

Sûrette nem var benim sîrettedir ma'denim,

Kopsa kıyâmet bugün gelmez perişân bana.

Kâf-ı dil Ankâsıyım sırrın âşinâsıyım,

Endişeler hâsıyım ad oldu insân bana.

Niyâzî'nin dilinden Yûnus durur söyleyen,

Herkese çü can gerek Yûnus durur cân bana.

* * *

Ey derde dermân isteyen yetmez mi derd dermân sana,

Ey râhat-ı cân isteyen kurbân olandır cân sana.

Yağma edersin varlığın gider gönlünden darlığın,

Mahveyle sen ağyarlığın yâr olisar mihman sana.

Sermâye bu yolda heman teslim olur buna inan,

Sıdk ile Allâh'a dayan etmezmi gör ihsân sana.

Tevhide tapşur özünü kimseye açma râzını,

Şeyh izine tut yüzünü Şeyhin yeter bürhân sana.

Eyün kişi yol alamaz maksûdunu hergiz bulamaz,

Bekle maârif kapusun yüz göstere irfân sana.

Dünyâ ile ukbâyı ko ûlâ ile uhrâyı ko,

Var ol kuru sevdâyı ko matlab yeter Sübhân sana.

Candan talep kıl yârini ver canı bul didârını

Yok eyle kendi vârını kim var ola cânan sana.

Çürüklerin hep sağ olur zehrin kamû bal yağ olur,

Dağlar yemişli bağ olur cümle cihân bostân sana

Güçtür katı Hakk'ın yolu dergâhı hem gâyet ulu,

Sıdk ile olmazsan kulu etmez yolu asân sana.

Kulluğa bel bağlar isen şâm-u seher ağlar isen,

Sular gibi çağlar isen tiz bulunur ummân sana.

Bülbül oluben öte gör gül gibi açıl tütegör,

Aşk oduna can atagör gülzâr olur nirân sana.

Yüzün Niyâzi eyle hâk derd ile kıl bağrını çâk,

Kalbin sarâyım eyle pâk şâyet gele Sultân sana.

* * *

Halk içre bir âyineyim herkes bakar bir an görür,

Her ne görür kendi yüzün ger yahşi ger yaman görür.

Dedi ulular “levn-i mâe levni inâ” dır şüphesiz,

Kana boyanmış göz hemin Nîl ü Fırâtı kan görür.

Şol câhil-ü nâdânı gör örter Hakk'ı inkâr eder,

Kâmil olanlar kâmilin herbir sözü bürhân görür.

Medh ile zemmi âlemin kıymette bir hardal değil,

Hâr o durur harmanda ol buğdayı kor saman görür.

Tuttu rikâbın ârifin nice salâtini ulu,

Kâmil olan sultânı gör dervişi ol sultân görür.

Dervişi Hakk yakmış iken anı yakan sultâna bak,

Hamam içinde dilberi görmez gözü külhân görür.

Ol dilberin Mehdî adı sükker durur halka tadı,

Mısırî çeker bu mihneti ol râhatı Rahmân görür.

* * *

Ey garib bülbül diyârın kâdedir,

Bir haber ver gülizârın kâdedir,

Sen bu ilde kimseye yâr olmadın,

Var senin elbette yârın kâdedir.

Arttı günden güne feryâdın senin,

Âh-u efgân oldu mu'tâdın senin,
Aşk içinde kimdir üstâdın senin,
Bu senin sabr-u karârın kânedir.
Bir enisin yok aceb hasrettesin,
Rahatı terk eyledin mihnettesin,
Gece gündüz bilmeyüp hayrettesin,
Yâ senin leyl-ü nehârın kânedir.
Ne göründü güle karşı gözüne,
Ne büründü baktığınca özüne,
Kimse mahrem olmadı hiç râzına,
Bilmediler şeh-süvârın kânedir.
Gökte uçarken seni indirdiler,
Çâr-ı unsur bendlerine urdular,
Nûr iken adın Niyâzî dediler,
Şol ezelki itibârın kânedir.

C-EDEBÎ ŞAHSİYETİ, SANATI

17. yüzyılda Osmanlı ülkesinde yaşamış bir tasavvuf büyüğü olan Niyâzi Mısri, fırtınalı bir hayat sürmüştür. İlminin, kişiliğinin ve gönüllere işleyen etkili sözlerinin akisleri, kısa zamanda dalga dalga yayılmıştır. Büyük bir âlim ve mürşit olarak her yerde saygı ve sevgi görmüştür. Gördüğü aksaklıkları çekinmeden söylemiştir. Bu açık sözlülüğü zaman zaman sıkıntılara yol açmıştır. Sürgün olarak gönderildiği Limni adasında 1694 yılında ölmüştür.

Niyazi-i Mısri, Malatya'da, İslami ilimlere ait temel bilgileri aldıktan sonra medrese tahsiline başlayıp, tefsir, hadis, fıkıh ve tasavvuf ilimlerini öğrendi. Medreseden icazet alıp çıkınca, çeşitli camilerde verdiği vaazlarla halkın dikkatini çekti. Bu arada Malatya'daki Halveti şeyhi Hüseyin Efendi'ye intisap edip feyz aldı. Hüseyin Efendinin kısa bir süre sonra vefat etmesi üzerine anne ve babasından izin alıp uzun bir seyahate çıktı. Diyarbakır-Mardin yoluyla Bağdat'a gidip bir müddet orada ilim tahsil etti.

Niyâzi-i Mısri, tasavvuf tarihinin en parlak simalarından biridir. Çocukluğunda başlayan ilim ve marifet aşkı, hayatı boyunca sürmüştür. Onun şahsiyetini oluşturan bu duygu, şairi Malatya'dan başlayan ve yıllarca süren ilmi yolculuklara sevk etmiştir(Aşkar, 1997: 110).

Aruzla yazdığı şiirlerde özellikle Nesimî ve Fuzuli; heceyle yazdıklarında Yunus Emre etkileri görülen Niyâzi Mısri, tasavvufî didaktik şiirleriyle tekke edebiyatının önemli isimlerindedir. Niyâzi Mısri'nin önemli eserleri Divân-ı İlahiyat ve Mevaidu'l-İrfan adlı eserleridir.

Niyâzi-i Mısri, Ümmi Sinan'dan aldığı feyzi, İbni Arabi'nin görüşleriyle yorumlayarak tasavvuf edebiyatı içinde müstesna bir konum elde etmiştir. Etrafında teşekkül eden menkıbeler, şiirlerine yapılan şerhler ve en önemlisi eserleriyle dini mistik şiirin 17. yüzyılda yeni bir hamle yapmasına öncülük etmiştir. Şiirlerinde doğrudan doğruya tasavvufu anlatmıştır.

Niyâzî-i Mısrî de varlık konusunu İbn Arabî'den sonra sistematik hâle gelmiş olan vahdet-i vücûd prensibi çerçevesi içinde görmüş ve ele almıştır. Allah, bütün varlığı aşk-ı zatî'den ötürü yaratmıştır. Varlık âlemi, nur-ı Muhammedî'nin yüzü suyu hürmetine yaratılmıştır. Her şey Allah'ın bilgi ve kudreti dâhilindedir. Bütün varlık âlemi, başlangıçsız ve sonsuz olarak onun var etme isteği ve gücüyle varlığını devam ettirmektedir. Varlık âlemi kendine yeterli bir varlığı olmayan; Mutlak varlık'a bağlı olan unsurlardır. Bu yönüyle varlık âlemi tamamen yok da değil, var da değildir. Niyazî'nin varlığa bakışı da bu çerçevede olmuştur. Yine varlık Allah'ın bilgisi dâhilinde olmak yönüyle kadim (öncesiz); ancak bilfiil yaratılma itibarıyla hâdis (sonradan) olarak kabul edilmiştir.

Niyazî-i Mısrî'nin menkıbevi hayatı esas alınarak ünlü yazar Emine Işınsoy Öksüz tarafından yazılan muhteşem bir roman şeklindeki biyografisi "Bukağı" adı ile önce Ötüken Yayınları arasında daha sonra ise Elips Kitap yayını olarak yayınlanmıştır.

Niyâzî-i Mısrî'nin "Mecmua-i Kelimât-ı Kudsiyye-i Hazret-i Mısrî" adlı eserinde hayatının uzun bir döneminde yaşadıklarını hatırat şeklinde ele almıştır. Eserde, Mısrî'nin sürgün hayatında, başından geçen olaylar, hayata bakış tarzı, kendisine yapılanlar karşısındaki düşünceleri, tavır ve davranışları, kendi ifadeleriyle anlatılmaktadır.

II. İSİM HÂL EKLERİ

İsimler, cümledeki görevlerine göre bir takım ekler alırlar. Bu ekler, ismin ilişkili olduğu kelimenin türüne ve ilişkisine göre değişir. Bazen eksiz olan isimler, her durumda farklı ekler alır. İsimlerin girmiş olduğu bu durumlarda aldığı eklere isim hâl ekleri denir. İşletme ekleri de denmektedir. İşletme ekleri, eklendiği kelimenin başka kelimelerle bağlantı kurmasını sağlar. Çekim eklerinin kullanıldığı sahalarda yapım eklerinin kullanıldığı sahalardan daha geniştir. Kelimedeki yapım ekinden sonra gelirler. Türkiye Türkçesi dil bilgisi kitaplarında, terim sözlüklerinde ve ilgili makalelerde durum eklerinin sayısı ve adlandırılışı konusunda birbirinden farklı birkaç görüşle karşılaşırız.

Muharrem Ergin, durum ekleri ile ilgili olarak “hâl ekleri” ifadesini kullanır. Ergin’e göre ismin hâlleri ismin diğer kelimelerle münasebeti sırasında içinde bulunduğu durumlardır. İsim bu münasebetleri bazen eksiz olarak, fakat çok defa da ek alarak ifade eder. İsimleri çeşitli münasebetler için türlü hâllere durumlara sokan bu ekler hâl ekleri denir. Hâl ekleri ismi isimlere, edatlara ve özellikle fiillere bağlayarak birçok ilişki kurar ve bu ilişkilerden birçok isim, edat ve fiil grupları ile cümleler doğar. Ancak hâl ekleri asıl olarak ismi fiile bağlayan eklerdir. Bu özelliği ile asıl çekim ekleri hâl ekleridir. Türkçede ad durumlarını da şöyle sıralar: “Nominatif hâli (*yalın hâl*), genitif hâli (*ilgi hâli*), akkuzatif hâli (*yapma hâli*), datif hâli (*yaklaşma hâli*), lokatif hâli (*bulunma hâli*), ablatif hâli (*uzaklaşma hâli*), instrumental hâli (*vasıta hâli*), ekvatif hâli (*eşitlik hâli*), direktif hâli (*yön gösterme hâli*).” (Ergin, 1992: 227-228).

Tahsin Banguoğlu, durumu “adlarda çekim” başlığı altında anlatır. *Banguoğlu*, (1990:326-329) adların başka kelimelerle olan ilişkilerine göre farklı hâllerde bulduklarını ve bu hâllerin onlara gelen bazı hâllerle belirtildiğini söyler. Farklı hâllere adın hâlleri (*cas*), bir adın bu türlü ekler almasına ise ad çekimi (*déclinaison*) denir. Adın hiç ek almaması da bir hâl sayılır.

Mehmet Hengirmen, (1992: 12).*Dil bilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü*’nde ad durumu eki maddesi altında ad durumlarını şöyle sıralar: “*yalın durum, belirtme durumu, yönelme durumu, kalma durumu, çıkma durumu.*” Hengirmen, eşitlik durumu ve araç durumunu tartışmalı iki durum olarak gösterir.

Zeynep Korkmaz’a göre başlıca ad durumları şunlardır: “*Yalın durum, ilgi durumu, yükleme durumu, yönelme durumu, bulunma durumu, çıkma durumu, vasıta durumu, eşitlik durumu.*” (Korkmaz,2003:266)

A. YALIN HÂL (NOMİNATİF)

Türkçede nominatif eki yoktur. Yalın hâl eksizdir. İsmi karşıladığı nesne dışında bir münasebet ifade etmez. İsimlerin teklik, çokluk ve iyelik şekilleri yalın hâlleridir.

Zeynep Korkmaz, “adın cümlede anlam ilişkisi yönünden başka bir kelimeye bağlı olmayan durumuna *yalın durumu*” der. Yalın durum, çokluk ve iyelik eklerini alabilir: *dağ*, *dağlar*, *dağımız*. (Korkmaz,2003:267)

Çeşitli kaynaklarda genellikle yalın hâl diye belirtilen ismin bu hâli için Nadir Engin Uzun, farklı bir terim kullanır: "Herhangi bir durum eki almamış olsa da ev, araba, kapı gibi sözcüklerin tümcelerın öznesi olduklarında eksiz biçimlerinin de belirli bir durumu, “yalın durumu” yansıttığını belirtir. Modern biçimbilim eksizlik görünümleri için sıfır biçimcik(*zero morph*) terimini önerir. Ses bilgisel içeriği olmayan bu biçimcik (Ø) şeklinde gösterilir. Uzun, sıfır biçimciğin yer yer biçimbirim özelliği de kazandığını söyler. Aşağıdaki örneklerle konuyu açıklar.

yalın durumu: ev- Ø

belirtme durumu: halı- Ø almak

tamlayan durumu: vatan- Ø için

Halı almak’ ta belirtme durumundan, *ev*’de yalın durumundan birer biçimbirim olarak söz edilebilir, *vatan için*’de vatan üzerindeki biçimciğin tamlayan durumu biçimbirimini sunduğunu söyler. (Uzun, 2006: 26-27).

Uzun'un "sıfır biçimcik “diye belirttiği yalın hâli Berke Vardar: "Tümcede özne işlevini yerine getiren ve adın temel biçimi sayılan durum. Türkçede yalın durumdaki ad, sıfır durum ekiyle belirlenir” (Vardar, 2002: 215).

Ahmet Buran, yalın durumun işlevlerini şöyle sıralar: “Yalın durum cümlelenin öznesi durumundadır. Cümlelenin zarfı durumundadır. “Gibi, kadar, için vb.” edatlarla birlikte değişik görevlerde kullanılır. İkilemeler kurar.”(Buran, 1996:270-271).

	sayfa/beyit		sayfa/beyit
gönül	1/1	küffâr	2/7
zümre	1/1	cân	2/4
'aşk	1/2	sarây	3/8
tevfik	1/4	sırr	3/8
nefes	1/4	bâzâr	3/8
mürşid	1/7	kâr	3/9
enbiyâ	1/7	cennet	3/10
zulmet	2/1	nâr	3/10
envâr	2/1	celâl	3/10
kesret	2/2	zahir	3/11
sihr	2/3	cemâl	3/11
ağyar	2/3	gül	3/11
felekler	2/3	har	3/11
edvâr	2/5	kâmil	3/12
tuhfe	2/6	'arif	3/13
devr	2/7	gülzâr	3/13
mü'min	2/7	nazâr	3/14

dârı	3/14	tağlar	6/8
deyyâr	3/14	bağ	6/8
yüz	3/15	cihân	6/8
zâhir	4/17	bostan	6/8
eşya	4/17	şam	6/10
esrâr	4/17	seher	6/10
derman	5/1	sular	6/10
kurban	5/1	ummân	6/10
mihman	5/2	bûlbûl	6/11
sıdk	5/3	gül	6/11
ihsan	5/3	sultân	6/12
şeyh	5/3	hatt	7/1
yol	5/5	hudâ	7/1 ,8/8
yüz	5/5	âdem	7/2
dünya	5/6	enbiyâ	7/2
canan	5/7	âsâr	7/3
bal	6/8	kenz	7/5
yağ	6/8	fakir	7/5

bahr	7/5	yol	12/3
ağniyâ	7/6	menzil	12/3
cem	8/8	gam	12/4
fermân	9/1	kâr	12/4
menzil	9/2	mecnûn	13/5
bürhan	9/4	Ferhad	13/5
müdâm	10/2	çare	13/6
istidâd	10/2	dünya	14/1
neş'e	10/2	nefs	14/3
kelâm	10/2	düşmen	14/3
gülşen	10/3	ömür	14/3
vahdet	10/3	öğüt	14/4
vuslat	10/3	ferş	15/1
gedâ	10/3	ilm	16/4
kıyâfet	11/5	gaflet	17/4
çarh	12/1	fikr	17/5
şâd	12/2	cân	17/7
el	12/3	şarâb	18/8

göz	21/1	fenâ	121/5
afitâb	21/1	yağmur	130/3
uşşâk	21/2	feyz	141/2
necât	22/1	hevâ	146/1
memât	22/1	cânân	155/6
dil	26/8	pervane	165/2
'aşk	30/2	hırka	175/2
üftâde	35/3	mecnûn	181/2
dünye	37/2	çâre	186/3
kamer	42/5	insan	199/6
mahkûk	48/2	imkân	204/8
cân	56/2	zaman	211/5
güneş	67/2	devrân	219/5
derviş	75/7	mescid	224/3
leb	82/3	misâl	233/1
gönül	93/3	şerbet	239/2
seher	103/3	toprak	243/8
zâhid	111/8	bâd	247/4

katre	253/7
mihmân	261/5
cihân	268/5
'aşık	271/1
'alem	274/3
hakikât	279/1
cellad	281/12
Aspozi	283/1
zulmet	285/3
'arş	287/2
cihet	290/4
esmâ	291/4
ayak	292/4
nefs	294/19

B. İLGi HÂLİ (GENİTİF)

İlgi hâli, isimleri başka bir isme bağlayan (-ın, -in, -un, -ün) ekleridir. Vokalle biten kelimelerden sonra (-nın, -nin, -nun, -nün) şeklinde gelir. Eski Türkçede ek(-ın, -in, -un, -ün); -nı, -ni, -nu, -nü) şeklinde idi. Muharrem Ergin: "*aslında ekin yalnız vokalle başlayan şekillerinin bulunduğu, konsonantla başlayan şekillerindeki n'yi ekin, hece bölünmesi neticesinde zamirlerden aldığı (me-ni, se-ni misallerinde olduğu gibi) anlaşılmaktadır. n'li şekiller ortaya çıktıktan sonra daha çok kullanılmaya başlamış ve zamanla vokalle başlayan şekillerin yerine de geçmiştir*" diye izah etmektedir. Eski Anadolu Türkçesinde ekin yalnız yuvarlak vokalli şekli (-un, -ün) vardı; taşun, evün misallerinde olduğu gibi. Osmanlıcada uyuma girmiştir. Günümüz Türkçesinde kelimenin son ünlüsüne göre her iki şekli de (-ın,-in, -un, -ün) kullanılır. "su" ve "ne" gibi bazı kelimelerde iki vokalin arasına "n" sesi yerine "y" ünsüzü gelir. Misal "suyun sesi", "neyin nesi". "ben" ve "biz" zamirlerine eklendiğinde -im şekline dönüşür (Ergin, 1993:s.218).

Genitif hâli için genellikle ilgi hâli veya tamlayan hâli ifadesi kullanılır. Ancak Ahmet Buran ve Leyla Karahan bu hâl eki için diğerlerinden farklı fonksiyonlarına dikkat çekerek ilgi hâlinin bu kategoride ele alınamayacağını belirtmektedirler.

Buran,(1996: 268-269) ilgi ekinin ad durumu olup olmadığı konusunun tartışmalı olduğunu belirtir. Durum kavramını fiile doğrudan bağlanan, fiili doğrudan ilgilendiren isimlerin, bu bağlanma veya ilgi sırasında içinde buldukları durum olarak tanımlar. İlgi hâlinin diğer durumlardan işlev farklılığı olduğunu söyler. ilgi durumunun ismin fiile göre durumunu belirlemediği için ad durum eki saymaz. Ekin sadece *ol-* fiili ve *-dır* bildirme ekiyle birlikte kullanıldığını söyleyerek bu durumda fiilin ve ekin özel yapısından kaynaklandığını belirtir.

Leylâ Karahan, yönelme eki ile birlikte bu eki de hâl eki olarak görmemektedir. "ilgi hâli eki de isme belirtme, sahiplik, mensubiyet, ilgi vb. anlam kazandıran bir ektir. Yükleme ve ilgi hâli ekinin fonksiyonları, "ismin kendi dışındaki kelimelerle münasebetini ifade eden bir gramer kategorisi

sekinde tanımlanan hâl kavramına uygun düşmemektedir. Bu iki ekin hâl eki sayılması doğru değildir” demektedir. (Karahana,1999:610).

Zeynep Korkmaz, bu iki görüşe karşı çıkar. İlgi durumunu eklendiği ad ile başka bir ad arasında sahiplik, ilgi bağı kurma durumu olduğunu söyler. İlgi durumunun öteki ad çekimlerinden ayrılan tarafının adı fiile bağlamaması olduğunu söyler. İlgi durumu ekinin adlar arasında ilişki kuran bir ek olduğu için ad durumu eki saymamanın doğru olmadığını, bu ilişkinin de çekim basamaklarından biri olarak kabul edilmesi gerektiğini söyler.

Korkmaz, iki ad arasındaki ilgi bağının, ilgi durumu eki olmadan da kurulabileceğini söyler. Bu durumda birinci ad eksiz, ikinci ad ise üçüncü şahıs iyelik ekini alır: *ağaç kabuğu, baş dönmesi, buğday kokusu, kazanç yolu, sokak kapısı, yağmur havası* gibi (Korkmaz, 2003:269-270).

Kahraman (1999: 284-285) ilgi durumu ekinin kurduğu yapıları dörde ayırır:

1. Adları ve zamirleri iyelik eki almış başka bir ada bağlayarak, onunla birlikte belirtili ad tamlamaları ve iyelik öbekleri kurar: *Cem'in kızları, çobanın çoğu, çiğdem kokusu, kuşların civıltıları, sürünün başı; benim içim, senin sözün, onların kuyuları.* gibi.
2. Adları ve zamirleri fillere bağlama görevi yapar: *(oyuncağım) Sevim'in olsun, (bu ikinci şapka) kardeşinin olsun, (bu evi) kendilerinin yapmak (istiyorlar), (bütün başarılar) sizin olacak; (kazancının yarısı) Cemile'ninmiş, (o salkım) Kemal'indi, (bu tarla ölüncüye kadar) onundur...örneklerindeki gibi.*
3. Zamirleri çekim edatlarına bağlayarak edat öbekleri oluşturur: *benim için, senin kadar, onun gibi, sizin ile...gibi.*
4. Belirten ögenin bağlandığı “belirtilen” öge, bazı tekrarlı kullanımlarda söylenmeyi onun yerine, zamir göreviyle +ki eki söylendiği zaman; +(n) İn eki ulandığı adı +ki ekine bağlama görevi yapmış olur: *(bizim evin üç odası var) sizinki kaç odalı, (benim notlarım yüksek) kardeşiminki çok düşük* gibi.

	sayfa/beyit		sayfa/beyit
'aşkuñ evveli	1/2	sırruñ âşinâsı	15/4
senüñ 'aşkun	1/4	Niyâzi'nüñ dil	15/5
'aşkuñ sevdası	1/5	mürselinüñ fahri	16/1
'aşkuñ cenneti	1/6	senüñ vasfın	19/2
anuñ zâtı	3/9	halkuñ vücûdı	20/9
hâristanuñ içi	3/13	kitâbuñ aslı	21/3
tışuñ hayâlatı	2/6	ilmüñ aslı	21/4
içuñ zuhûrâtı	2/6	yüzinüñ metni	21/5
birinüñ hâsılı	3/10	anuñ şem'i	23/5
hakk'uşuñ yolu	6/9	cihânuñ şu'lesi	23/7
kalbüñ sarâyı	6/12	hayâlüñ efkârı	24/1
kaşuñ arası	7/1	'ariflerüñ esrârı	24/2
velinüñ vechi	7/3	anuñ içi	24/3
'arifüñ hem-dem	10/4	hakk'uşuñ envârı	24/3
anuñ kalbi	11/6	dânenüñ kadri	24/4
yârüñ isbâtı	11/7	virânenüñ mi'marı	24/4
harfüñ içi	14/7	anuñ yeri	24/6

yoluᅡ ibtidâsı	25/2	kalbüᅡ kıblesi	29/5
râhuᅡ intihâsı	25/3	niyâzi'nüᅡ dili	31/14
enbiyânuᅡ sünneti	25/5	leblerüᅡ feyzi	32/2
kamunuᅡ reh-nümâsı	25/5	senüᅡ dehânun	32/3
'ulûmuᅡ envâ'ı	26/8	cemâlüᅡ 'aksi	32/6
hakk'uşᅡ hükmi	26/8	kişinüᅡ içi	34/2
kulûbuᅡ safâsı	26/8	'ademüᅡ gönli	34/3
anuᅡ livâsı	26/10	herkesüᅡ derdi	34/15
velinüᅡ âşinâsı	26/13	anuᅡ remini	36/3
bünyâduᅡ binâsı	26/14	gözüᅡ perdesi	36/3
hakikâtüᅡ kıyâsı	27/19	anuᅡ sireti	39/3
anuᅡ 'asâsı	27/20	anuᅡ haddi	40/2
hakikâtüᅡ bekâsı	28/24	halkuşᅡ biri	40/3
anuᅡ libâsı	28/24	bunlaruşᅡ aslı	41/8
yüzüᅡ suyu	28/26	ikinüᅡ vahdeti	41/9
'arşuşᅡ istivâsı	28/27	Niyâzi'nüᅡ müşkili	41/13
evliyânuᅡ reh-nümâsı	28/28	senüᅡ medhün	42/3
meşâmuᅡ cânı	29/1	dehânuᅡ ma'deni	43/8

âdem ^ü ğ ilmi	46/5	şems ^ü ğ envârı	76/1
Mısri'n ^ü ğ izzeti	50/7	'aşk ^ü ğ dârı	80/1
hakim ^ü ğ hükmi	52/3	dünyen ^ü ğ lezzâtı	80/7
dost ^ü ğ ili	53/2	birin ^ü ğ nûrı	82/5
sen ^ü ğ mu'tadun	54/2	yüz ^ü ğ subhı	85/1
cennet ^ü ğ zevki	57/2	Mısri'n ^ü ğ yolu	85/7
kim ^ü ğ gönli	63/4	halk ^ü ğ arası	86/4
an ^ü ğ gönli	66/3	visâl ^ü ğ güli	88/2
sen ^ü ğ ehlün	66/4	yollar ^ü ğ riyâzâtı	90/2
göğ ^ü ğ yıldızı	67/2	visâl ^ü ğ lezzâtı	90/2
kim ^ü ğ gerdânı	68/2	'aşıklar ^ü ğ gülistânı	90/3
sen ^ü ğ 'aşnuğ	68/6	Hicâz' ^ü ğ kârbânı	90/3
an ^ü ğ cânı	68/7	Habib ^ü ğ ravzası	90/4
evliyân ^ü ğ sözleri	71/4	veliler ^ü ğ karargâhı	91/6
Niyâzi'n ^ü ğ dili	72/8	efendin ^ü ğ işi	94/1
mevt ^ü ğ elçisi	74/5	'aşk ^ü ğ cur'ası	95/4
kişin ^ü ğ sözleri	75/1	'aşk ^ü ğ odı	97/1
sen ^ü ğ özün	75/7	câmi' ^ü ğ târihi	99/2

şeri'atüñ sözleri	102/1	anuç yanı	118/2
hakikâtüñ sırrı	102/1	kâmilliğüñ nişânı	119/4
hakikâtüñ güneşi	102/3	anuç vücûdu	121/1
ednânuç bahri	102/4	mevcudâtüñ zâtı	121/3
sûretüñ libâsı	102/6	'aşıküñ cânı	122/3
hakk'uç takdiri	104/1	hattüñ leyli	122/4
havzüñ içi	104/2	anuç hüsni	122/7
savtüñ resmi	106/9	noktanuç içi	124/2
sofinüñ na'rası	106/10	yârüñ nâmesi	127/3
nûnuç terkibi	107/5	kâmilüñ nefesi	128/1
Niyâzi'nüñ sözi	109/9	tahtüñ serveri	128/1
anuç içi	111/9	gönülüñ cânı	128/5
zâlimuç gıdâsı	113/3	kafirüñ yiri	131/2
vahdetüñ sırrı	114/2	anuç bağı	133/1
celâlüñ perdesi	114/4	anuç bekâsı	135/3
cûduç katresi	114/4	'ârifüñ kelâmı	137/1
Niyâzi'nüñ adı	116/5	anuç varlığı	137/7
tevhidüñ hâsılı	117/7	anuç içi	138/14

dilber ü ğ vücûdı	139/16	şevkü ü ğ nârı	165/1
sâlik ü ğ mürşidi	140/1	cânân u ğ derdi	165/5
yolu ğ mihneti	140/2	Sinân' ü ğ pâyı	165/6
bağ u ğ bülbüli	140/6	ğay u ğ esrârı	166/1
sen ü ğ zâtun	142/6	cihân u ğ fahrin u ğ sırrı	167/1
sen ü ğ necâtun	142/6	an u ğ ilmi	167/1
cân u ğ ili	143/1	an u ğ mirâcı	167/1
cihân u ğ zevki	148/2	râhu ğ envârı	167/2
birin ü ğ iftirâkı	148/3	an u ğ âli	167/3
an u ğ târihi	149/8	an u ğ lutfi	167/4
vahdet ü ğ meydânı	150/6	Hudâ' nü ğ sun'ı	169/1
cemâl ü ğ şem'i	151/4	kamun u ğ aslı	169/4
feyz ü ğ şarâbı	151/6	an u ğ emvâcı	169/5
kamun u ğ derdi	152/6	'Ali' nü ğ sırrı	171/18
Niyâzi' nü ğ harfi	153/7	sanem ü ğ vechi	173/4
cihân u ğ halkı	158/2	an u ğ adı	174/5
zât u ğ hakkı	160/2	ilin ü ğ şâhı	175/1
'aşku ğ meyi	165/1	rumûz u ğ noktası	178/4

derdüñ misli	180/2	Yusûf'üñ hâberi	196/11
leylinüñ fecri	180/3	âteşüñ germiyyeti	199/3
'âlemüñ kûşesi	180/5	bâdenüñ keyfiyyeti	199/8
derdüñ çâresi	181/6	kiminüñ boynı	200/9
Hakk'üñ sözi	183/4	zâhidüñ benzi	200/10
kaşuñ mihrâbı	183/5	kâfirüñ küfri	200/10
esrârüñ envârı	188/6	değmenüñ kârı	201/5
Mehdi'nüñ etvârı	188/6	efkârüñ hurûfi	201/7
anüñ nâmı	189/2	anüñ virânesi	202/1
şuhûduñ cemâli	190/6	anüñ dür-dânesi	202/1
Niyâzî'nüñ kadimi	190/7	ilâhinüñ divânesi	202/2
evüñ kapusı	191/3	cihânüñ halkı	202/3
cevzüñ kabı	191/6	nenüñ mestânesi	202/4
tağüñ başı	192/9	gaybetüñ kâr-hânesi	202/5
kâ'inatuñ aslı	194/1	şem'üñ pervânesi	202/7
Ahmed'üñ zâtı	194/5	'ârifüñ esrârı	205/3
bi-çârenüñ nâmı	194/7	'âdemüñ vechi	205/4
anüñ yüzi	195/5	'âşıküñ nâsiri	207/4

birinüñ 'irfânı	208/2	kâ'inâtüñ ma'deni	232/1
kâmilüñ tarîki	208/2	kenzüñ mahzeni	232/1
zülfüñ hakkı	209/3	vücûduñ mevcûdâtı	232/3
'âşıklarüñ gönli	210/5	dehânüñ menba'ı	232/4
Mısrî'nüñ vücûdı	212/10	'ilmüñ mahremi	232/4
bunuñ safâsı	213/7	cümleñ ser-askeri	232/5
şehrüñ yolu	215/21	hüsnüñ içi	233/1
enbiyânüñ silki	216/24	âyînenüñ içi	233/1
vücûduñ fülki	216/24	senüñ lutfin	233/4
riyâzâtüñ sonı	216/26	haddüñ tecellisi	234/11
'âşkuñ nârı	218/1	sofinüñ içi	234/13
Hak'üñ Tur'ı	219/7	zâtüñ mevci	236/2
Allah'üñ adı	221/8	kaşlarüñ ma'nâsı	236/4
yüzüñ dergâhı	222/2	anüñ bâbı	236/5
anüñ terki	224/5	cehlûn 'azâbı	236/7
'arşuñ etrâfi	223/8	dünyânüñ âli	239/1
şevkuñ nârı	229/5	anüñ hüsnî	239/1
halvetüñ şerbeti	230/1	anüñ zehri	239/2

dünyenüñ eli	239/3	'aşkun yeli	253/7
bunun câhı	239/3	yakun külhânı	256/1
bunun hilesi	240/4	atun temreni	256/1
senün hâlün	241/1	işun ucı	256/3
cânun pîri	242/6	şemsün yanı	256/4
kur'ânun esrârı	244/14	bahrun içi	256/4
göklerün envârı	244/14	bâğun zevki	258/2
kamunun cevheri	247/5	gülün dalı	258/2
hamrun küpi	251/4	bunun alnı	259/5
hakkun ciğeri	252/5	anun gıdası	259/6
zâlimun eli	252/6	Mısrî'nün sûreti	259/7
şâhun yolu	253/1	dünyânun dağı	259/7
anun kulu	253/1	halkun eksiği	260/2
kazânun kuvveti	253/2	'ârifün sözi	262/7
okun yolu	253/2	anun zikri	265/3
'arifün himmeti	253/5	erenlerün halveti	266/1
kâmilün dili	253/5	nefsün sıfâtı	267/5
'akilün mizânı	253/6	cânun gözi	267/5

Hakk' u ğ ser-mâyesi	268/1	kudret ü ğ zâtı	275/8
'âşik u ğ derdi	268/2	Niyâzî' nü ğ vücûdı	276/8
an uğ pâyesi	268/3	an uğ cur'ası	277/3
kâmil ü ğ kabzı	268/4	Niyâzî' nü ğ eli	278/6
velin ü ğ ayesi	268/4	'arif ü ğ nâmı	279/1
'ârif ü ğ gönli	268/5	an uğ şükri	279/4
an uğ sâyesi	268/5	hâl ü ğ hırfeti	285/1
mâyen ü ğ zevki	270/9	gürû h uğ izzeti	285/1
visâl ü ğ gülü	271/2	Hakk' u ğ celveti	285/2
'âşığ u ğ güftârı	273/1	kalb ü ğ vüsâtı	285/5
an uğ dârı	273/5	sen ü ğ yüzün	286/1
bi-nişân u ğ menzili	273/7	sen ü ğ havânı	286/3
zül f üğ teli	274/1	yol u ğ 'âşıkı	287/1
kim ü ğ şehri	274/2	Hakk' u ğ zikri	292/5
'âşk u ğ askeri	274/2	an uğ fikri	292/6
an uğ imâreti	274/2		
cihân u ğ halkı	274/4		
'uşşâ ku ğ dili	274/5		

C. BELİRTME HÂLİ (AKKUZATİF)

Türkiye Türkçesinde belirtme eki(-ı, -i, -u, -ü) dır. Bu ekler ismi geçişli fiile bağlar: Ağac-ı, ev-i, okul-u, yol-u örneklerinde olduğu gibi. İki zamirde ise -nı, -ni, -nu, -nü şeklinde kullanılır: bu-nu, şu-nu.

Eski Türkçede isimlerden sonra -g, -ğ; iyelik eki almış kelimelerden sonra -n; zamirlerden sonra -nı, -ni şeklinde üç türlü akkuzatif eki kullanılırdı. Konsonantla biten kelimelerden sonra -g,-ğ eki önüne gelen yardımcı vokali kendi bünyesine alarak -ığ, ig, -uğ, -üg biçimine geçmiştir. Batı Türkçesinde g ve ğ sesleri düştüğü için akkuzatif eki -ı, -i şekline dönüşmüş, iyelik ekleri ve zamirlerden sonra da kullanılmış, bugünkü şeklini alma yoluna girmiştir. İyelik eklerinden sonra gelen -n akkuzatifi de Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlıcada yaygın olarak kullanılmıştır: bu-nı, bu-nu, şu-nı, şu-nu gibi. Günümüzde ise vokalle biten isimlerin akkuzatif eki olmuştur: yüzü-nü, kolunu misallerinde olduğu gibi.

Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlıcada -ı, -i, -u, -ü akkuzatif eki uzun bir dönem yalnız -ı, -i düz vokalli kullanılmış (yol-ı, yüz-i), Osmanlıcanın sonlarında vokal uyumuna girerek bugünkü şeklini almıştır. Muharrem Ergin “*Batı Türkçesinde ekin önce yalnız düz şekilli olmasını üçüncü şahıs iyelik ekinin tesirine bağlamak lazımdır*” diye açıklamaktadır.(Ergin, 1993: 221)

Geçişli fiil taşıyan bir cümlede fiilin doğrudan doğruya etkilediği yani fiildeki işlevin etki bakımından üzerine yüklendiği ismin içinde bulunduğu hâl. Türkçede bu hâl ya eksiz yahut da yalın veya iyelik ekleriyle genişletilmiş isimlerden sonra gelen +(y)I + (y)U eki ile karşılaşılır: *iş bulmak, görüş bildirmek, yol sormak, ağaçlar+ı budamak, yaka+yı kurtarmak, okul+ u bitirmek, istedik+im+i getirdi; yazdıklarınız+ı okudum, görünüş+ü koruyunuz* gibi. Ancak, bu ek üçüncü şahıs teklik ve çokluk iyelik eklerinden sonra araya bir zamir n’si olarak +nl / + nU şekline girer; *Arkadaşımın yeni ev+i+ni gezdim. Artık yuva+sı+ni kurmaya çalışıyor; bildik+leri+ ni anlattı, yorulduğ + u + nu görmedim vb.*”(Korkmaz, 1992: 175).

	sayfa/beyit		sayfa/beyit
anı (kılmış)	1/1, 2/5, 3/12	virdi (ideyüm)	12/5
maksudı (bulmaz)	5/5	seni (aldamasun)	14/1
ukbâyı (ko)	5/6	gaddarı (sandun)	14/2
'uhrâyı (ko)	5/6	ahbârı (işitdün)	14/4
Sevdâyı (ko)	5/6	âyâtı (okı)	14/7
Cânı (bul)	5/7	kur'ânı (okı)	14/7
Hadrâyı (bilmez)	7/6	Mûsâ'yı (telemmüz eyle)	16/3
Hayvanı (sandı)	7/7	Dersi (alursan)	16/4
hakk'ı (inkar eyleyen)	8/9	Harâbı (m'amur itmeğe)	17/3
Mısri'yi (bulur)	8/9	Serâbı (sanıp)	17/4
Evveli (ider)	9/1	hakk'ı (anlayasın)	18/9
Ahiri (ider)	9/1	sözi (dimez)	18/11
Zulmeti (açdı)	9/3	anı (söyler)	18/11
Meşrebi ('ala olan)	10/2	bâbı (açar)	19/11
Âşıkı (cüda ider)	10/4	zulmeti (sürdi)	21/1
ma'şukı (cüda ider)	10/4	rihleti (itdüm)	22/5
beni (şad ider)	12/2	vahdeti (buldun)	22/5

odları (söyinür)	24/16	ayağı (ider)	59/13
kâfiri (bil)	26/8	karıncayı (eyler)	59/14
yüzi (yıka)	31/9	yolcayı (göstermez)	59/15
cânânı (bulmazsa)	34/1	onı (eyler)	60/17
insanı (bulmazsa)	34/2	bunı (eyler)	60/17
irfânı (bulmazsa)	34/7	odı (eyler)	60/18
suyı (geçer)	36/4	yeli (ider)	60/18
kangısı (eyleye)	40/5	suyı (tondurup)	60/1
semâyı (gezdün)	43/9	esmâyı (talim edüp)	62/5
kamusı (oldı)	43/11	ednâyı (tuymağa)	62/5
yaprağı (yer)	47/5	'alemi (gör)	63/3
vahdeti(bulmak)	48/4	Soñı (gelür)	69/9
yâri (isteyen)	50/2	Dilberi (görmez)	65/6
piri (izlesün)	50/2	Mihneti (görür)	65/7
tuğyanı (artdı)	50/4	'arı (terk idüp)	68/6
dini (yok)	52/1	Cânı (koma)	69/8
beni (öldür)	52/2	Hakk'ı (işiden)	75/4
haberi (aldum)	53/1	Cânânı (neyler)	77/1

Gilmânı (neyler)	77/2	Mısri'yi (görsem)	106/12
'âlemi (yakaydı)	78/2	Mürşidi (olmayan)	108/6
Dendânı (kırar)	82/3	Cemâli (eylemiş)	110/3
Dili (turmaz)	86/2	Tevhidi (kıl)	113/3
Tevhidi (görse)	86/4	Noktayı (fehm eyle)	114/1
Çürüğü (gider)	86/2	Âdemi (isteyün)	128/3
Yaşı (döküp)	88/3	Selvâyı (istememez)	131/3
Hırsı (almışsın)	93/3	Gıdayı (neylesün)	131/7
Gözi (tolanur)	93/6	Balçığı (basmak)	133/5
Dünyâyı (benzedüp)	95/3	Kârı (bulmak)	134/2
Yâri (olmaz)	95/7	Yolu (bil)	134/4
Hilâfi (söylemez)	96/10	Deryâyı (bul)	134/4
Nigâhı (kıldukça)	98/3	'ahdi (güt)	134/5
Bunu (sanup)	99/3	da'vâyı (terk it)	134/6
Gündüzi (göresin)	102/3	riyâyı (terk it)	134/7
Yüzi (görmek)	103/1	efgânı (yar eyledün)	135/1
Beñz i(solar)	103/3	didârı (gördün)	135/2
Gayrıyı (ağlatsa)	104/4	anı (bulmağa)	137/2

halkı (dirüp)	137/5	sözi (isbat it)	174/6
vücûdî (temizle)	138/15	sâhili (yok)	180/3
divânî (yıkup)	140/4	kuşeyi (zindan ider)	180/5
soñı (olur)	140/6	öğüdi (ver)	181/7
cânânî (istersen)	141/1	ihsânî (arzularsın)	191/4
gafletî (ko)	141/4	gufrânî (arzularsın)	191/5
sureti (terk eyle)	142/7	fermânî (arzularsın)	191/7
râhî (bul)	143/1	biryânî (arzularsın)	192/8
âhî (bul)	143/1, 147/5	bostânî (gezdüm)	192/10
nişânî (yok)	145/4	rummânî (arzularsın)	192/10
vuslâtî (ara)	146/2	imânî (arzularsın)	193/1
güli (direr)	147/6	meydânî (arzularsın)	193/2
sırrı (sakla)	150/5	katreyî (geçmedin)	193/4
dendânî (uyarur)	154/4	ummânî (arzularsın)	193/4
dehânî (uyarur)	154/4	âdemi (sevüp)	194/1
kamuyı (cem' it)	159/9	Yusûf'ı (duydun)	195/1
zuhûrî (bilinmez)	170/14	Tevhidi (sanur)	196/10
merhemî (saram)	172/4	Mahbûbı (görse)	200/12

Yüzi (seyran eyle)	200/15	âfîtâbı (olmasa)	236/1
'âşıkı (uyutmaz)	201/3	sehâbı (olmasa)	236/1
Dili (hayran ider)	213/4	nikâbı (olmasa)	236/3
Cenneti (arz'eylesen)	216/28	kitâbı (olmasa)	236/4
Sağlığı (bil)	220/4	bâbı (olmasa)	236/5
Lutfı (ire)	223/5	inkılâbı (olmasa)	236/6
Mekânı (bilinmez)	225/1	kabri (bilinmez)	236/7
Cihânı (n'itsün)	228/2	tekbiri (kılduk)	237/3
Dermânı (buldum)	228/4	dünyâyı (gezdüm)	238/8
Şerbeti (gönderdükde)	230/3	ukbâyı (n'idir)	238/9
Bunı (tuysa)	230/4	şerbeti (içsen)	239/2
Cünbüşi (göster)	233/2	yüzi (yıkar)	243/10
san'atı (bilir)	233/3	zulmeti (açar)	244/13
kudreti (görür)	233/3	sarâyı (gezdüm)	247/1
vuslâtı (bulur)	233/3	noksânı (tekmil iden)	250/3
adamı (sanma)	234/9	beşeri (sevmezdi)	252/5
da'vâyı (kılmazdı)	234/12	dili (salındı)	252/7
perdeyi (selb ider)	235/5	onı (kessin)	254/1

da'vâyı (kılma)	254/4	hâmı (bulmaz)	271/4
balığı (avlar)	259/1	efgâmı (gün eyler)	272/5
kürsiyi (bilir)	259/6	cihânı (terk idüp)	273/5
halkı (koyup)	263/9	vahdeti (seyr it)	274/6
dikeni (ider)	266/2	tafsili (eyledi)	274/6
zâhiri (sanma)	267/7	biri (ilan eyle)	274/7
izzeti (ko)	268/3	seni (seyran eyledi)	275/9
nurı (oldı)	268/6	zerreyi (gün eyle)	275/10
tahiyâtı (eylesün)	269/1	katreyi (umman eyle)	275/10
hâlâtı (buldu)	269/6	'âşkı (terk eyle)	276/3
şeyhi (bilmez)	270/9	Nâleyi (itsün)	278/2
hubbı (anlamaz)	270/11	Gazâyı (ekber it)	278/5
sırrı (söyleme)	270/11	İzi (yokdur)	279/2
gilmânı (n'iderler)	271/1	Bunı (bil)	280/7
bostânı (n'iderler)	271/1	Safâyı (bul)	283/2
gülistânı (neyler)	271/2	Ebyâtı (anla)	283/6
idrâki (koyanlar)	271/3	Devleti (buldı)	285/3
cânı (düşer)	271/3	Yolu (bilür)	288/1

Hakk'ı (görüþ)	290/2
Nârı (farkiden)	290/4
Bizi (bilmez)	290/4
Eşyâyı (nazar kıl)	291/1
ma'nâyı (gûş it)	291/1
vücûdı (gör)	291/3
Mûsâ'yı(ara)	291/3
Suğrâyı (bil)	291/4
Kurrâyı (kaplamış)	291/6
Kurşumı (akıt)	292/2
Derecâtı (virilmez)	292/3
İçi (tolmuş)	292/7
Cismi (diri ut)	293/8
Cihânı (diri tut)	293/14
Cinânı (zinnet it)	293/14
Mülki (terk it)	294/21
Dostı (bulır)	294/22
Âdemi (iste)	295/24

D. YAKLAŞMA HÂLİ (DATİF)

Türkçede yaklaşma eki (-a, -e) dir. Yaklaşma eki fiilin istikametini gösterir: ev-e, su-ya, yol-a misallerinde olduğu gibi. Esas fonksiyonu yaklaşma olan bu ek yer, zaman, sebep, karşılaştırma, amaç gibi anlamlarda da kullanılır.

Eski Türkçede bu ek (-ğa, ge) şeklinde idi. Batı Türkçesine geçerken başındaki (ğ ve g)sesleri düştüğü için -a, -e şekline gelmiştir. Eski Anadolu Türkçesinde ve Osmanlıcada (baña, saña, oña, buña, şuña) gibi zamirlerde η ile datif eki -ğ,-g' nin eskiden beri birleşmesiyle meydana gelmiştir. Batı Türkçesinde datif ekinin ğ ve g'si düştüğü halde bu η'ler son zamanlara kadar onların izini yaşatmaya devam etmiştir. Ağızlardaki sağır kef bugün de devam etmektedir. (Ergin, 1992: 226-228).

Orhun Türkçesinde {+A} eki ayrıca birleşik bir ek şekli olan {+ArU} direktif ekinde de görülür: *ebimerü* "evime doğru, yaşadığım yere doğru, karargâhıma doğru" kelimesi şu cümlede: *basmlı yağıdıp ebimerü bardı* "Basmıl düşman olup karârgâhıma doğru geldi" (Şine Usu G 4). Bu şekil en iyi şöyle analiz edilebilir: äbim+ä+rü. (Tekin,1968: 135)

Ahmet Buran, yönelme durumunun işlevlerini şöyle tespit etmiştir: “Yer tamlayıcısı (dolaylı tümleç) durumundadır. Zaman bildirir, zaman zarfları kurar. Fiyat, miktar ve süre sınırı belirtir. Sebep, maksat bildirir. Eklendiği kelimeyi yer ilgisiyle yükleme bağlar. Hareket, iş ve nesnenin yönünü belirtir. *Kadar, göre, yakın, dek, değin, ça (çak, çaklı, çenli)* vb. edatlarla birlikte değişik işlevlerde kullanılır. İkilemeler kurar.”(Buran, 1999: 271-272)

	sayfa/beyit		sayfa/beyit
m'alumâta	1/2	aña	11/4
'aşka	1/3	'aşka	11/6
hudâ'ya	1/4	'aşıka	11/6
baña	1/5	sona	12/1, 22/2,
aña	1/6, 25/7	dosta	12/3
kime	3/12	rahmâna	12/3
ekvâna	3/4	başã	12/3
derde	5/1, 12/1, 14/3	yola	13/7
buña	5/3	zevke	14/6
Allah'a	5/3	rütbeve	16/2
tevhide	5/4	Mısri'ye	16/7
kulluğa	6/10	dünyaya	17/2
esmâya	7/2	'aşıka	18/8
Hızr'a	7/7	sana	19/1
baña	9/5,12/1,14/5, 22/1	dildâra	21/1
mağribe	9/4	yâre	21/7
İsa'ya	9/8	yâna	22/7

cihâna	27/20	ikrâra	63/1
kamuya	29/1	inkâra	63/3
tahkike	29/3	esmâra	63/5
güle	30/5	eşcâra	63/6
mülhaka	31/8	eşcâra	63/6
vuslata	35/5	kana	65/2
hüsne	35/5	sultâna	65/6
eşyâya	41/11	etrâfa	66/3
iclâle	43/10	hurûfa	67/1
beyzâya	47/6	dervişliğe	68/6
emvâca	48/3	câna	70/1
kimseye	54/1	hicrâna	70/3
özüne	54/4	kurbâna	70/5
derde	56/3	seyrâna	70/6
batına	57/4	cümleye	71/2
bize	61/1	halvete	76/1
dâra	63/1	'irfâna	77/2
'ahde	63/1	figâna	78/1

harfe	78/3	aḡa	95/5
savte	78/3	nakkâṣa	95/6
aḡa	81/11	dermâna	97/1
gönüle	82/2	baḡa	97/2, 108/1
eflâke	82/4	haṣre	100/8
sekize	85/6	târihe	100/10
ere	86/2	bize	101/1
görmeḡe	86/3	deryâya	102/5
baṣa	91/5	bahre	102/6
insâna	93/1	'amâya	104/6
butlâna	93/1	ırmâḡa	105/6
hayrâna	93/1	ṣemse	105/7
ṣeytâna	93/3	halka	112/1
gavgaya	93/5	lûtfâ	112/4
mizâna	93/5	devlete	114/5
sübhâna	93/6	sırra	115/1
ihsâna	93/7	tamuya	116/4
semâya	94/3	dermâna	118/1

havâya	118/3	saᅇa	144/4
isyâna	123/4	'ârife	144/4
mevtâya	129/8	bahre	145/1
efgâna	130/1	yakmaᅇa	145/3
giryâna	130/1	'aşka	145/5
yire	134/3	'aşıka	145/5
ummâna	134/3	aᅇyâra	146/4
Ken'ân'a	134/6	insana	148/4
güne	136/5	ervâha	148/6
Niyâzi'ye	136/5	hicrâna	148/7
dermâna	134/1	meydâna	150/1
cânâna	134/2	'irfâna	150/2
gûlzâra	135/3	zûlmete	150/3
kabre	138/1	zindâna	150/6
şâha	140/1	pâdişâha	151/1
yola	140/7	menzile	152/5
aᅇa	140/7	saᅇa	153/5
ᅇarba	142/2	baᅇa	153/5

zikre	156/12	ihsâna	186/1
şikâra	161/5	günahkâra	186/3
cihâna	163/2	tamuya	189/4
ümmete	163/6	cinâna	189/4
mücrime	163/7	'âşıkâna	189/4
cevlâna	165/3	gurbetliĝe	192/8
aña	166/2	mihnete	192/8
ma'niye	172/3	firkâta	197/1
pervâneye	172/5	emre	199/2
virâneye	173/1	pinhâna	200/11
buña	181/2	'aşka	201/2
zindâna	181/4	dile	205/1
gayrıya	181/7	üftâdeye	205/1
yire	182/5	Sinân'a	208/1
göĝe	182/5	meydâna	211/3
kime	183/1	Hakk'a	214/14
zikre	184/1	dünyâya	215/16
fenâya	185/11	şehre	215/18

göğ	218/4	hâlete	238/8
yire	218/4	kimseye	240/5
oda	221/6	serâya	241/3
derde	223/7, 228/2	fesâda	242/6
gayrıya	224/6	imana	245/17
kime	231/16	hasma	245/17
cihâna	232/5	cihâna	247/1
yâda	234/15	zevâle	251/1
'arşa	235/4	hayra	251/4
sa'ate	237/1	şerre	251/4
gâyete	237/1	bire	255/5
sohbete	237/2	yere	255/5
yânaya	237/3	mezdâna	255/7
kâmete	237/3	göğ	259/2
hidmete	237/5	gülezâra	260/2
âyete	237/6	fenâya	261/5
vahdete	237/7	vahdete	261/5
beşe	238/8	deryâya	263/8

yañaya	265/2	maksûda	287/1
bahre	265/3	yâna	287/2
ihlâsa	268/3	dosta	287/5
takvâya	276/2	lâhûta	290/3
aña	276/5	şerre	292/6
yüze	297/1	hayra	292/6
meclise	277/4	ıtlâka	294/21
câna	277/4	'aleme	295/23
mülke	277/6		
cânâne	278/1		
'arşa	280/6		
harfe	281/10		
Hudâ'ya	283/6		
hayvâna	285/3		
'ukbâya	285/5		
rahmâna	285/5		
Mısrî'ye	286/5		
đile	286/5		

E. BULUNMA HÂLİ(LOKATİF)

Bulunma eki, fiilin gerçekleştiği yeri ifade etmek için kullanılan -da, -de, -ta, -te ekleridir. Ağaçta, evde, Türkçede örneklerinde olduğu gibi. Bulunma asıl fonksiyonu ile beraber yer, zaman, durum, karşılaştırma, miktar, kısım gibi anlamlar da katar. Eski Türkçede -da, -de, -ta, -te şeklinde, ancak konsonant uyumuna bağlı olmadan kullanılırdı. Eski Anadolu Türkçesinde ve Osmanlıcada sadece d'li şekilleri kullanılırdı. Kuşda, ağaçda gibi. Son zamanlarda konsonant uyumuna bağlı olarak t'li şekilleri ortaya çıkmıştır. Bulunma ekinden sonra soru eki, bildirme ekleri ve -ki eki gelebilmektedir: evdedir, yoldaki, ağaçta mı? Misallerin olduğu gibi.

Bulunma durumun işlevleriyle ilgili kaynaklarda şu bilgilere ulaşıyoruz. *Ahmet Buran*, bulunma hâlinin işlevleri için şunları ifade etmiştir: Hareketin yapıldığı, olduğu ve eşyanın bulunduğu yeri bildirir (yer tamamlayıcısıdır), zarf tümleçleri kurar, iş ve hareketin zamanını bildirir, “içinde” manası katar, iş ve hareketin icra vasıtasını bildirir, -*mAk* mastarı ile birlikte şimdiki zaman ifade eder, -*An* sıfat- fiiliyle birlikte zarf-fiil görevinde kullanılır, -*Uş* mastarı ile -*ken*, -*Inca*, -*dığı zaman* işlevlerinde zarf fiiller kurar ve ikilemeler oluşturur.

Ergin, (1992: 234-235) bulunma durumunu adın kendisinde bulunma ifade eden fiillerle münasebette olduğunu gösteren durum olarak tanımlar. Ona göre; kelime gruplarında ve cümlede fiilin kendi içinde cereyan ettiğini ifade etmek için ad bulunma durumunda olur.

Tahir Kahraman'a göre +*DE* ekinin öncelikli işlevi “yer” bildirmektir. Ancak “zaman” bildirme işlevi de ona yakın bir önem taşıdığından; bulunma durumu, Türkçede “zaman-yer” ya da “yer-zaman” durumu olarak adlandırılmıştır. Çağdaş Türkiye Türkçesinde +*DE* ekinin, “bulunma-kalma” çerçevesi içine giren somut işlevlerini ise şöyle kümelendirir: Yer, durum, zaman, birliktelik, içindelik, konu. bildirme. Çeşitli kelimelerle kalıplaşmış olarak, bazen kelime bazen de öbek biçiminde zarflar yapma. Kesir sayı sıfatları oluşturma. İkilemeler oluşturma. Yapım eki görevinde kullanılma.

	sayfa/beyit		sayfa/beyit
'âlemde	1/5, 3/12	batında	16/7
tamuda	1/6	ma'rifetde	17/1
cennetde	1/6	sahrâda	17/4
yolda	1/7, 5/3	uzletde	17/5
günde	2/4	'âlemde	18/9
ahfada	3/8	ilimde	21/4
kanda	4/16,8/9, 22/3	'ayânda	22/2
zamânda	7/3, 31/13	bâzârda	22/5
beşde	9/5	serâda	23/3
meyde	9/5	cihânda	26/8,32/5, 80/8
neyde	10/2	hânedde	30/3
eşyada	10/2	virânedde	30/3
hakikâtdde	10/3	Ka'be'dde	30/3
vadide	10/3	cânda	30/7
isbâtdda	11/6	bende	30/7
sûretde	15/3	âhiretde	41/8
sîretde	15/3	hazretde	42/9

sende	43/12	günde	79/8
âdemde	46/7	fenâda	84/3
çamurda	47/7	dilde	85/2
biñde	50/5	bunda	93/2
kanda	51/2, 80/5	sekrânda	95/1
sûretde	61/1	hüsrânda	95/1
vuslâtda	62/7	irfânda	95/3
kesretde	62/7	umrânda	95/4
bunda	63/2	giryânda	95/7
anda	63/4	anda	95/7
harmânda	65/4	üryânda	96/8
yolda	66/2	mercânda	96/9
burada	67/2	vuslâtda	103/2
dükkânda	68/7	hayretde	103/2
firkâtde	76/6	ma'nada	105/1
mihnetde	76/6	âyînedde	106/1
vahdetde	76/6	sûretde	106/12
buñda	78/7,80/2	dilde	107/7

taşrada	108/2	biçde	139/17
tarafda	110/1	kanda	143/1
nazârda	111/10	eşyâda	144/4
günde	114/3	esmâda	144/5
gönülde	121/2	hakâyıkda	152/1
bedende	121/4	kesretde	159/15
nüşhâda	124/1	anda	164/2
demde	124/6	kamuda	164/3
makamda	125/2	nefesde	166/4
sevdâda	127/1	yirde	166/6
hasretde	127/6	vahdetde	175/3
evvelde	130/2	kafesde	181/3
esfelde	131/2	gafletde	181/4
gönülde	137/2	seherde	189/3
'alemde	137/2	suda	189/3
elde	137/4	bunda	190/5
bunda	138/2	Mustafa'da	194/6
dilde	138/10	'âlemde	195/8

yilde	199/4	belâda	232/5
fâsıkda	200/10	mescidde	234/12
cümlede	200/14	mey-hânedde	234/13
âhirde	202/5	günde	237/1
Elmalı'da	208/1	yılda	237/2
kûşede	208/2, 213/4	zâhirde	243/10
varlıkda	212/10	'arsada	247/6
eşcârda	213/5	bilmekde	248/8
olarda	214/9	ahzânda	250/4
demde	219/5	ilimde	252/7
mekânda	225/1	elde	254/1
zamânda	225/2	yolda	254/2
uzakda	225/3	biñde	259/5
yakında	225/3	ma'nide	259/6
nihânda	225/5	lâhutda	261/4
Hudâ'da	226/1	sırda	262/2
hayretde	231/5	cihânda	262/7
hüviyetde	232/2	sende	264/15

anda	269/5
bunda	269/7
cânda	270/10
hayretde	272/5
fîrkâtde	272/5
gurbetde	272/5
demde	274/2
cihânda	277/7
'alemde	279/3
içde	280/5
âfâkda	280/7
dünyede	281/10
reb'ide	283/4
kudretde	285/4
yılda	288/4
yabanda	288/4
nihânda	289/5

F. UZAKLAŞMA HÂLİ (ABLATİF)

Uzaklaşma eki konsonant uyumuna bağlı olarak -dan, -den, -tan, -ten şeklindedir. Genellikle uzaklaşma(ayrılma) fonksiyonuyla kullanılan bu ek; yer, köken, cins, başlama, zaman, sebep, parça gibi anlamlarda da kullanılır. Yol-dan, ev-den, (uzaklaşma), sabah-tan(zaman), korku-dan(sebep) misallerinde olduğu gibi. "*Ablatif eki umumiyetle bir uzaklaşma, ayrılma, çıkma, kopma ifade etmekle beraber bazen da bir yaklaşma gösterir: kolundan(tuttu), çocuk-tan (sor) misallerinde olduğu gibi. oyun-dan (bıktı), açlık-tan (öldüm) gibi sebep gösterdiği de vardır*" (Ergin, 1993, s:224).

Eski Türkçede konsonant uyumuna bağlı olmayarak -dın, -din, -tın, -tin şeklinde sadece dar vokalli idi. Batı Türkçesinde ekin uzun zaman yalnız d'li şekilleri kullanılmış ancak son zamanlarda konsonant uyumuna bağlanınca t'li şekilleri ortaya çıkmıştır. Eski Anadolu Türkçesi ile Osmanlıcanın ilk devrelerinde -dan, -den şeklinde; Osmanlıcanın sonlarında konsonant uyumuna girerek -dan,-den -tan, -ten şeklini almıştır. Eski Anadolu Türkçesinde bazı kelimelerde klişeleşmiş olarak ekin eski dar şekli de görülür: öñ-din, yaña-dın, an-dın gibi.

Agop Dilâçar, -dan/ -den hâli ekinin yalnız "ayrılma göstermek" için kullanılmadığını belirterek daha birçok kavrama hizmet ettiğini belirtmektedir. Örneğin, *evden geldim* cümlesinde ayrılmak anlamı vardır, fakat *köye bu yoldan gidilir*, cümlesinde ayrılma değil, tam tersine "izlemek, ayrılmamak" (prolatif) gereği gösterilmektedir. Dilâçar, ekin 20-30 görevinin gösterilebileceğini belirtmektedir. (Dilaçar, 1989: 134).

Ahmet Buran, ayrılma durum ekinin, Türkçede en geniş işlevli durum eki olduğunu söyleyerek bu ekin başlıca görevlerini şöyle belirlemiştir: iş, hareket ve nesnenin başlangıcını, çıkış noktasını bildirir (yer tamamlayıcısı olur). Cümlenin zarfı durumundadır. Hareketin ve isin zamanını bildirir. İş ve hareketin sebebini bildirir. Mukayese derecesi kurar. Eşyanın neden meydana geldiğini bildirir. Bütünün bir parçasını ifade eder. Bütünü ifade eder. Yer ve

yön bildiren kelimelere eklenerek, hareketin yer ve yönünü belirtir. “*Bir şeyin içinde*” manası verir. *Sonra, geri, beri, gayri, başka, önce, öte, yana, daha, dolayı, içeri, taraf* gibi bazı edatlarla birlikte cümlede değişik görevlerde kullanılır. –An sıfatfiiliyle“...*dıktan*” anlamında kullanılırlar. –*arak / -erek* zarf fiiline eklenerek, onun anlamını pekiştirir, ikilemeler kurar. (Buran, 1996: 273-275)

Korkmaz (2003: 301-317) uzaklaşma hâl ekinin şu işlevleri olduğunu belirtmektedir.” Adlardan sonra *başka, beri, dolayı, gayri, geri, sonra, yana* gibi çıkma durumu isteyen edatlarla birleşik edat grupları oluşturur. Çıkma durumu eki almış bir ad, başka bir ad veya ad soylu kelimeyle çıkma grubu oluşturur. Eklendiği adla daha sonra gelen sıfat arasında karşılaştırma ilişkisi kurar. Eklendiği adı fiile zarf ilişkisiyle bağlar. Aynı kelimenin art arda çıkma ve yönelme durumlarına girmiş biçimleriyle zarf görevinde eş ve zıt anlamlı kelimeler kurar. Eklendiği adı fiile “...*-dığı için, ...-dan dolayı, dolayısıyla*” anlatımıyla bağlar. Eklendiği adı; konuşmak, söz etmek, bahsetmek vb. bazı fiillere “hakkında, üzerinde” anlatımıyla bağlar. Eklendiği adı fiile “*ile, vasıtası ile*” anlamını veren vasıta ilişkisi ile bağlar. Eklendiği adı, fiile veya başka bir ada “*.mensup olma, ait olma, .yerden gelme*” anlam ve ilişkisiyle bağlar. Eklendiği adı, fiile “*takiben, izleyerek*” anlam ve ilişkisiyle bağlar. Ekin, adı fiile “*hedef, maksat, sonuç*” vb. bazı ilişkiler ile bağlar. Eklendiği adla birlikte anlamca kaynaşmış ve deyimleşmiş birleşik fiiller oluşturur.”

	sayfa/beyit		sayfa/beyit
gayrı dan	1/1	'âş kdan	11/4
sebe bden	1/1	'ış kdan	11/7
send den	1/4	ö nden	12/1
and an	2/1,2/2, 2/4, 10/2	gü lden	12/4
yüz den	2/3	gaflet den	14/1
birlik den	4/16	send den	14/3
ikilik den	4/16	rütbe den	16/2
mahfi den	4/17	Hak' dan	16/4, 17/6
sûret den	4/17	şey den	16/7
câ ndan	5/7	ölüm den	17/7
hatt dan	7/4	el den	18/8
âdem den	7/4	bilmek den	18/9
hak' dan	7/4	ahiret den	18/10
mağrib den	9/3	kendü den	18/11
bun dan	9/8	gök den	18/11
sultan dan	10/3	dimek den	19/6
ma'şuk dan	11/4	yir den	21/1

ikiden	21/4	cümleden	41/10
andan	21/7	kâfesden	44/3
imandan	22/2	zamândan	44/4
aradan	22/3	senden	45/1
halvetden	22/5	Hudâ'dan	46/1
şeri'atden	26/8	bekâdan	46/1
deryâdan	29/2	devâdan	46/2
senden	29/3	nidâdan	46/3
gözden	29/4	'amadan	46/7
kamudan	31/8	cihetden	48/5
andan	31/10	Hak'dan	50/2
ilden	34/1	pirden	53/1
gelmekden	34/7	hevâdan	61/3
şarkdan	36/2	riyâdan	61/3
mukaddemden	36/3	cândan	61/4
nedden	37/2	andan	69/9
hayretten	36/6	kâbirden	71/3
bölükden	40/4	başdan	76/3

'ibadet den	77/6	kand an	108/5
u çdan	78/2	sıfat dan	110/2
çehre den	79/8	sıfat dan	110/2
tamu dan	80/4	hikmet den	114/1
gü nden	80/8	san' atdan	114/3
dost dan	83/9	cümle den	117/2
ana dan	84/5	gussa dan	118/7
kul dan	94/1	ya ñadan	129/8
ciger den	94/2	an dan	131/3
rahmet den	94/5	çul dan	132/8
uyhu dan	97/5	yol dan	132/10
mısr a'dan	99/2	alçak dan	132/2
târi hden	99/2	sebe dden	135/1
an dan	102/3, 105/3	hasret den	136/5
ezel den	105/1	gü nden	136/5
ses den	106/10	izâfât dan	139/16
cennet den	107/2	sır dan	141/2
bend den	108/3	Niyâzî' den	144/5

Hak'dan	146/3	esrâdan	188/6
yürekden	147/5	ilden	189/4
bizden	148/3	havâdisden	190/6
gayrıdan	151/4	pervâneden	196/9
sudan	152/4	sırdan	200/13
hadden	153/3	cândan	201/1
kürsiden	155/3	tenden	203/2
ezelden	158/1	dükkândan	203/4
ümmetden	167/4	andan	210/2
cümleden	167/4	tarafdan	210/4
hacerden	181/5	kâfesden	212/8
kendüden	182/7	gönülden	215/17
gönülden	184/1	gafletden	222/1
zikirden	184/1	yürekden	222/2
hâlden	184/2	uykudan	223/7
'amelden	184/3	dünyâdan	227/8
senden	186/1	sivâdan	228/1
Mevlâdan	188/1	fenâdan	228/1

kitabdan	236/5	Hak' dan	266/2
'arş dan	241/3	göz den	266/3
şâh dan	242/4	kürs iden	268/4
dîl den	246/4	cümle den	269/4
yen iden	247/6	kims eden	271/3
hayvan dan	247/3	'adem den	273/7
cânân dan	250/1	yüz den	275/9
dırâhşan dan	250/2	sır dan	275/11
virân dan	250/4	bend den	276/2
mihmân dan	250/5	ezel den	277/5
Süleyman' dan	250/6	taşr adan	280/8
kıld an	253/1	Hakk' dan	281/10
kılıç dan	253/1	sebe den	283/7
and an	259/4	şitâ dan	286/2
tarâf dan	262/3	dost dan	287/2
'azâb dan	262/5	zûlmet den	290/2
kar adan	265/5	nur dan	290/4
bur adan	265/5	kapu dan	292/4

VASITA HÂLİ (INSTRUMENTAL)

İnstrümental eki fiilin ne ile, nasıl, ne zaman yapıldığını ifade etmek için isme getirilen ektir. Kelime gruplarında ve cümlede daima zarf olarak kullanılır. İsmi yalnızca fiile bağlar. Asıl fonksiyonu vasıta (fiilin ne ile yapıldığını) ifade etmektir. Zaman ve tarz ifade etmesi de bu vasıta fonksiyonuna dayanmaktadır.

Türkçede instrümental eki -n'dir. Eski Türkçede işlek bir hâl eki olarak kullanılmış, fakat Batı Türkçesine geçince işlekliliğini kaybetmiş, sayılı misallerde klişeleşerek kalmıştır. Daha sonra canlılığını yitirmiş, kelime bünyesi ile kaynaşarak, az sayıdaki kelimedeki canlılığını sürdürmüştür: uç-u-n (üçün, için, için), ile-n, gelübeni-n, degi-n (değin) gibi. Günümüzde yaz-ı-n, kış-ı-n, güz-ü-n, yaya-n, ansız-ı-n, gündüz-ü-n, iç-i-n iç-i-n, gerisi-n gibi misallerde bu klişeleşmiş instrümental eki vardır.

Bugün instrümental eki (-n)'nin vazifesini ile edatı üstlenmiş, edat hâlinde veya ekleşerek tamamen instrümental eki yerine geçmiştir. İle edatı ile instrümental ekinin fonksiyonları aşağı yukarı aynı olduğu için ek, yerini kendiliğinden edata bırakmıştır. Zamanla ile edatı ekleşerek -la, -le şekline dönüşmüştür: babam-la, geçmişin-le gibi. İle edatının -la, -le şeklindeki bu ekleşmesi çok eskiden başlamıştır. Eski Türkçede bile bunun örnekleri görülür: birle gibi.

Eski Anadolu Türkçesinde daha çok manzum metinlerde az sayıda örneği görülmektedir. Asıl ekleşme Eski Anadolu Türkçesinden sonra başlamış Osmanlıca ve Türkiye Türkçesinde gittikçe ilerlemiştir. Ek şekli ile edat isteğe bağlı olarak kullanılmaktadır. Muharrem Ergin, bu durumu şöyle ifade etmektedir "Fakat bu tamamıyla keyfi ve gelişigüzel olup aynı misalde bazen ek, bazen da edat kullanıldığı görülür. Bilhassa vokalle biten kelimelerden sonra edat daima ağır basmakta ve bunlarda henüz ekleşme olmadığını gösteren y yardımcı sesi daima yerinde durmaktadır: dede-y-le, dayısı-y-la, eliy-le, sopa-y-la misallerinde olduğu gibi. Hülasa ile edatı bir taraftan -la, -le şekline girerek instrümental eki yerini tutarken bir taraftan da edatlığını

muhafaza etmekte ve muhafazaya devam edeceği anlaşılmaktadır " (Ergin, 1993:226).

Korkmaz, (2003: 318-324) vasıta hâl ekinin işlevlerini şöyle belirlemiştir: Fiildeki oluş ve kılışın hangi “*vasıta*yla” gerçekleştiğini bildirir. Adı fiile “*birliktelik, beraberlik*” ilişkisiyle bağlar. “ *Birliktelik*” gösteren + *IA* vasıta durumu ekinin, bu işlevini pekiştirmek üzere kendisinden sonra bir *beraber* veya *birlikte* edatı aldığı da görülür. İki çeşit ögeyi birbirine bağlama görevi yüklenir. Ve genellikle “*ve*” bağlacının yerini tutar. +*IA* vasıta durumu eki adı fiile veya bir diğer cümle ögesine zaman ve miktar bildirme ilişkisiyle bağlar: *geceyle, şafakla, tanla, vaktiyle, zamanla, amaçla, arabayla, sürüyle* gibi. +*IA* eki, çeşitli anlam ve işlev nicelikleri taşıyan tarz zarfları oluşturur: *genellikle, açıklıkla, tam anlamıyla, dikkatle, dört gözle, hakkıyla, hayretle, hınçla, ihanetle, kolaylıkla, kesinlikle, özenle, özellikle, sevgiyle, sırayla, tatlılıkla, telaşla, zorlukla* vb.

Buran, (1999:275-276). vasıta hâl ekinin işlevlerini;” *vasıta bildirir, birliktelik bildirir, zaman bildirir ve hâl zarfları kurar*” diye ifade etmiştir.

	sayfa/beyit		sayfa/beyit
sıdkıla	6/9, 24/3	göziyle	48/2
basîretle	11/5	bununla	67/5
adıyla	11/7	gamzenle	70/5
derdile	13/7	'aşkile	73/1
kimseyle	14/3	halvetle	76/1
cânıla	14/5	âteşle	78/1
mennile	14/6	hicrile	82/4
Hızr'ile	16/3	zarâfetle	104/7
odıyla	17/7	hakikâtle	112/5
zevkile	22/4	riyâzetle	113/1
vücûdumla	22/6	diliyle	121/2
buğunla	25/3	odıyla	135/1
birle	29/1	dünya ile	140/2
ruhunla	32/6	tecelliyle	151/5
reminiyle	36/3	'aşkile	155/3
hicrûnle	44/1	lutf ile	155/6
senünle	44/6	anuñla	156/14

'ilmile	167/1	hâl ile	209/4
sırrile	174/7	zıkr ile	210/1
'izzetle	178/3	derdile	216/29
kudretle	182/2	hak ile	218/2
saçunla	183/3	Niyâzî'yle	221/8
senünle	184/6	özgeyle	224/1
beşâretle	189/1	cemâ'atla	224/5
derd ile	193/5	terkiyle	224/5
kudretle	194/1	derdiyle	227/1
âdemle	194/3	sûretle	232/2
hasret ile	195/6	varmağ ile	234/12
sıdkile	196/4	tevhid ile	235/1
zıkrile	197/3	hakla	239/1
şükriyle	197/3	fakr ile	240/5
nûr ile	197/4	toprağıla	247/2
kur'ân ile	198/5	zilletle	249/5
hışm ile	199/4	nesim ile	250/1
yolıla	208/3	vechile	274/7

vasfile	279/4
bularla	280/6
sıfatıyla	281/11
şeri'atle	281/13
nişâniyle	282/15
atlasla	283/5
kibirle	286/4
anuç ile	294/17
zikrile	294/18
nefha ile	294/18
demle	294/24

H. EŞİTLİK HÂLİ (EKVATİF)

1. Asıl Eşitlik Eki

Eşitlik eki -ca, -ce, -ça, -çe'dir. İnsan-ca, iyi-ce, ben-ce, yavaş-ça misallerinde olduğu gibi. Fiilin nasıl ve ne şekilde olduğunu, fiilin yapılış veya oluş tarzını belirtmek için isim eşitlik hâline girer. Eşitlik ekleri eşitlik, gibilik, benzerlik, görelilik, kadarlık ifade eder. Bütün bu anlamlar aslında benzerlik fonksiyonuna dayanmaktadır. İsimlerin eşitlik hâlleri daima zarf olarak kullanılır.

Eski Türkçede ek sadece ç'li olarak -ça, -çe şeklinde kullanılmaktaydı. Batı Türkçesinde başlangıçta yalnız ç'li (ni-çe, al-ça), ancak Eski Anadolu Türkçesinden sonra ve Osmanlıcada c'li şekilleri de ortaya çıkmıştır. Azeri sahasında ve diğer Türk şivelerinde ise ek yalnızca ç'lidir.

Eşitlik eki, bugün işlekliliğini kaybetmiş, asıl isimlerden sonra az kullanılmakta, daha çok sıfat, zamir ve zarflarla gelmektedir. Ekin, kavim isimlerinden dil ismi yapması (Türk-çe, Arap-ça) ; klişeleşmiş olarak yer adlarında geçmesi (Kara-ca, Akar-ca) yapım eki olma temayülünün neticesidir. Eşitlik eki, küçültme ve iyelik ekleriyle birlikte bazı dil birliklerinde isim veya fiillerden sonra sıkça kullanılır. (deli-cesine, açık-çası, yüzer-cesine) misallerinde olduğu gibi.

2.-cak, -cek, -çak, -çek eşitlik eki: Türkçede eskiden beri kullanılan bu ek aslında küçültme yapım ekidir. Sonradan eşitlik eki hâline gelmiştir. Eski Anadolu Türkçesinde (tiz-çek, yakın-çak, yalın-çak) gibi misalleri vardır. Günümüzde işlekliliğini kaybetmiş sadece (ev-cek, çabu-cak) gibi bazı sözcüklerde klişeleşmiş olarak kullanılmaktadır.

3.-layın, -leyin eşitlik eki: Eski Anadolu Türkçesinde oldukça işlek bir ektir. su-layın, deniz-leysin gibi. Sonradan çekim eki fonksiyonunu kaybetmiş, bir iki misalde klişeleşip kalmıştır. Akşam-leysin, sabah-leysin gibi. Sadece ince

şekli (leyin) kullanılmaktadır. Bu ekin oluşumunu Muharrem Ergin şöyle açıklar: "*Bu ek isimden fiil yapma eki olan -la, -le ile -ı, -i gerundium ekinin birleşerek bir tek ek haline gelmesi, sonra -n instrümental ekinin de benliğini kaybedip bu birliğe katılması ile meydana gelmiştir. Şu halde ekin aslı -la-y-ı-n, -le-y-i-n'dir, -y- yardımcı sestir.*" (Ergin, 1993: 164).

Tahir Kahraman, eşitlik durumunun çekim eki sayılmasını gerektiren iki kullanımı vardır, der. Bunlar:

1. + *CE*, adlara ve zamirlere ulanarak çekim edatı “tarafından” ın işlevini görmektedir: *Bu yol devletçe yapıldı, düğünün masrafları onlarca karşılandı*, örneklerinde olduğu gibi.
2. Adlarda ve zamirlerde “+*E göre*” çekim ögesinin işlevinde kullanılmaktadır: “*Avrupalılarca biz eskiden çok barbarmışız, bence yaptığın doğru değildir*” kullanımlarında olduğu gibi.

Zeynep Korkmaz, Türkiye Türkçesi Grameri adlı eserinde eşitlik durumunu; eklendiği ad ile fiil veya cümlenin başka bir ögesi arasında karşılaştırmaya dayanan farklı niteliklerde eşitlik ilişkisi kurduğunu açıklar: *aptalca (konuşmak), aylarca (beklemek) , gönlünce (yaşamak), paraca (bunalmak)*. Eşitlik durumu ekinin zamanla yapım ekine dönüştüğünü ve ad çekiminde kullanılışının hayli sınırlandığını belirtir.

	sayfa/beyit		sayfa/beyit
merâtibce	2/7	hakîkâtce	77/5
öniñce	26/11, 71/3	bunca	92/3, 114/2, 199/7
'aklınca	27/1	zerrece	201/6
şöylece	75/5		

YÖN GÖSTERME HÂLİ (DİREKTİF)

Yön eklerinin cümledeki varlığı fiilin anlamını sadece çeşitli açılardan tamamlamak içindir. Yön ekleri özellikle Eski Türkçe döneminde, eklendikleri kelimenin anlamını değiştirmez. Bu durum günümüzdeki kalıplaşmış kelimeler için de geçerlidir. Bu ekler için bir kelimenin farklı biçimlerini oluşturduğunu ve herhangi bir sözdizimsel kategori değişikliğine neden olmadığını söyleyebiliriz.

1.-ra, -re yön eki: Eski Türkçeden beri var olan, ancak az kullanılan bir ektir. son-ra, taş-ra, üze-re, üz-re misallerinde olduğu gibi. Eski Anadolu Türkçesinde taş-ra "dışarı", iç-re, depe-re "tepeye doğru" gibi misalleri vardır. iç-re kelimesi şiir dilinde bugün de canlılığını korumaktadır.

2. -aru, -erü yön eki: Eski Türkçede -garu, -gerü şeklinde olan bu ek Batı Türkçesine geçerken g ve g'nin düşmesi ile -aru, -erü şekline girmiştir. Eski Anadolu Türkçesinde ek yuvarlak vokalli olarak -aru, -erü biçiminde kullanılırdı: yuk-aru, il-erü, iç-erü, dik-erü misallerinde olduğu gibi.

“Yön ekleri; yönelme, ayrılma, bulunma durum eklerinin işlevlerine benzer bir işlevde kullanılmaktadır. Yön eki/eklerinin Türkçenin ilk dönemlerinde çekim eki olduğunun en önemli göstergesi çekimlilik özelliğidir. Türkçe durum eklerinin çekiminde ve fiil çekimlerinde bir kelimenin çekimlilik özelliğini daha iyi görebiliriz. Yön ekleri özellikle Eski Türkçe döneminde, örneklerden de anlaşıldığı gibi birçok kelimeye gelebilmektedir (Oguzgaru, ebgerü, yışgaru, subımaru vb.). Yön ekinin çok farklı kelimeyle 1 kelime türleriyle çekimlenebilmesi onun çekimlilik özelliğinin yüksek olduğunu gösterir. Eski Türkçedeki geniş çekimlenebilme özelliğini daha sonraki dönemlerde görmek çok mümkün değildir. Bu da yön ekinin 1 eklerinin çekimlilik özelliğini zamanla kaybettiğini gösterir.” <http://turkoloji.cu.edu.tr> (26/07/2016).

	sayfa/beyit
sonra	14/1, 33/9
taşra	21/4, 191/4
içre	28/26, 40/2, 44/3,65/1, 101/7, 105/2, 101/7, 105/2, 135/3, 140/3, 148/6197/4
üzre	32/4, 101/4, 122/1, 131/3, 163/1, 199/3
içeru	122/1, 123/1, 122/1, 123/1,
ayru	64/8
ilerü	183/3, 193/3,

SONUÇ

Yaptığımız bu çalışmanın giriş bölümünde, Niyâzî-i Mısırî'nin kısaca hayatı, eserleri ve edebi kişiliği, yaşadığı dönemin siyasi ortamını, kendisinden sonra etkilediği kişileri, tasavvuf dünyasındaki yeri ve önemi belirtilmiştir.

Çalışmanın inceleme bölümünde Niyâzî-i Mısırî'nin Divân-ı İlâhiyat adlı eserindeki isim hâl ekleri incelenmiştir. Yalın hâl, ilgi, belirtme, yaklaşma, bulunma, uzaklaşma, vasıta, eşitlik ve yön gösterme hâli ekleri sıralamasıyla, eklerin tanımı yapılmış, tanımından sonra ele alınan her ekin, tarihi gelişimi içinde, önce Eski Türkçedeki şekli belirtilmiştir. Daha sonra Eski Anadolu Türkçesinde kullanılan şekli ve varsa önceki dönemden farkını belirtilmiştir. Eklerdeki ses değişiklikleri (vokal, konsonant) gösterilmiştir. Bu sesler gösterilirken, daha önce hâl ekleri ile ilgili yapılan çalışmalar incelenerek, varsa farklı görüşlere yer verilmiş, bu farklı görüşler metin içinde ve kaynakça kısmında ayrıca belirtilmiştir.

Eklerin, Osmanlı dönemindeki kullanımı ve varsa değişimi gösterilmiş. Günümüz Türkçesinde, esas anlamı dışında cümleye hangi anlamlar kattığına değinilmiştir. Yukarıdaki sıraya göre belirttiğimiz her hâl ekinden sonra; Niyâzî-i Mısırî'nin Divân-ı İlâhiyat adlı eserindeki hâl ekleri yazılırken sayfa ve beyit/dörtlük numaraları sayfa başında gösterilmiştir. Ekler gösterilirken şairin farklı şiirlerde geçen aynı kelimedeki aynı hâl eklerini tekrarlamayıp sadece bir örneği yazılmıştır.

Eserde % 10 oranında kullanılan yalın hâldeki isimlerin çoğu tekil, geri kalan kısmı da çoğul eki ile kullanılmıştır.

İlgi hâli eki almış isimler % 20'lik bir orana sahiptir. Diğer hâl ekleriyle kıyasladığımızda yüzde olarak en fazla orana sahip olduğu tespit edilmiştir. Eserdeki ilgi hâli ekleri günümüz Türkçesinden farklı olarak sadece yuvarlak vokalli şekliyle (-uñ, -üñ; -nuñ, nün) kullanılmıştır. "virânen**üñ** mi'marı, göğ**üñ** yıldızı misâllerinde" olduğu gibi. Vokalle biten isimlerden sonra -uñ, üñ;

konsonantla biten isimlerden sonra ise -nuŋ, -nün şeklinde kullanılmıştır. Ben ve biz zamirlerinden sora ise **-üm** şeklindedir.

Belirtme hâli eki eserdeki isimlerde % 15 oranında sadece düz vokalli olarak (-ı, -i) veya (-yı, -yi) şeklindedir. Yol-ı, şeyh-i, hâne-yi, kapu-yı misallerinde olduğu gibi. Kalınlık-incelik uyumuna göre -ı veya -i biçimiyle kullanılmıştır. Günümüz Türkçesindeki düzlük-yuvarlaklık uyumu yoktur.

Yaklaşma hâli eki -a, -e'nin kullanılma oranı ise %15'tir. Kalınlık-incelik uyumuna göre -a veya -e şeklinde kullanılan ek bazı sözcüklerde ise -y- veya -n- konsonantlarıyla birlikte görülür. Su-y-a, bu-n-a misallerinde olduğu gibi.

Bulunma hâli eki sadece -da, -de şeklinde kullanılmış olup -ta, -te'li (sert konsonant) şekli yoktur. Eserde %15 oranında kullanılmıştır.

Uzaklaşma hâli eki -dan, -den, %16 oranında kullanılmıştır. Ekin -tan, -ten şeklindeki kullanımı yoktur.

Vasita hâli eki -la, -le veya ile şeklinde %7'lik bir oranda kullanılmıştır. Vasita ekinin veya ile edatının kullanımında bir kural yoktur. Aynı kelimedede bazen -la,-le şekliyle bazen de ile edatıyla kullanıldığı görülür.

Eşitlik hâli eki eserde sadece -ca, -ce şeklinde kullanılmış, -ça, -çe'li kullanımı bulunmamaktadır. Diğer eklere göre kullanımı azdır. Eşitlik hâli eki sadece %1'lik bir oranda kullanılmıştır.

Yön gösterme eki olan -aru, -erü ve -ra, -re'nin her iki şekli de eserde kullanılmıştır. Bu ekin kullanılma oranı da ancak %1'dir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Aksan, D., (1980), Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim-2, TDK yay., Ankara.

Atalay ,B., (1941), Türk Dilinde Ekler ve Kökler Üzerine Bir Deneme, TDK yay.,
İstanbul

Aşkar, M. (2011), Niyazî Mısırî Hayatı, Eserleri, Görüşleri, İnsan Yayınları, İstanbul.

Aşkar, M., (1997), Mehmed Niyazi-i Mısri El Malati Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf
Anlayışı, (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Temel İslam Bilimleri Anabilim
Dalı, Ankara.

Aşkar, M., (2007), "Niyazi-i Mısri" İslam Ansiklopedisi, cilt:33, s.168. TDV. yay.
İstanbul.

Banarlı, N. S., (1997), " Resimli Türk Edebiyatı Tarihi", MEB. yay. Ankara.

Banguoğlu, T., (1990), "Türkçenin Grameri", Türk Dil Kurumu yay., Ankara.

Bilgelik.,(1984), Türkçe Dilbilgisi, İstanbul

Buran, A., (1996), "Anadolu Ağızlarında İsim Çekim (Hâl) Ekleri", TDK yay. Ankara.

Caferoğlular.,(1940),Anadolu Dialektolojisi Üzerine Malzeme-1,İstanbul.

Dilaçar, A. (1968), Dil, Diller, Dilcilik. Ankara.

Dilaçar, A., (1989), "Gramer", Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1971, Ankara,
83-145.

Ediskun, Haydar (1992), Türk Dilbilgisi. İstanbul.

Emre, A.C., (1945), Türk Dilbilgisi, İstanbul.

Erdoğan, K. (2008), Niyazi-i Mısri Divanı, Akçağ Yayınları, Ankara.

Erdoğan, K., (1998) Niyâzî-i Mısri, Hayatı Edebî Kişiliği Eserleri ve Divanı (Tenkidli Metin), Akçağ yay., Ankara.

Ergin, M. (1986), Üniversiteler İçin Türk Dili. İstanbul.

Ergin, M. (1992), Türk Dil Bilgisi, Bayrak yay., İstanbul. s. 226-228.

Gencan, T.N., (1971), Dilbilgisi, İstanbul.

Gemalmaz, E., (1978), Eski Türkçenin Ekliği, Atatürk Üniv. yay., Erzurum.

Gölpınarlı, A., " Niyâzî-i Mısri", Şarkiyat Mecmuası, c. VII, s, 183

Gölpınarlı, A., (1993) "Niyâzî-i Mısri maddesi", İslam Ansiklopedisi, C:9, M.E.B. yay., İstanbul.

Gronbech, K. (1995), Türkçenin Yapısı. (Çev. Mehmet Akalın). Türk Dil Kurumu yay., Ankara.

Hatiboğlu, V. (1974), Türkçenin Ekleri. Ankara.

Kavruk, H., (2011) "Malatyalı Niyazi-i Mısri Hayatı, Sanatı, Eserleri ve Divan-ı İlahiyat", Malatya Belediyesi Kültür yay., Malatya.

Korkmaz, Z., (1992), Gramer Terimleri Sözlüğü, Türk Dil Kurumu yay., Ankara.

Levend, A.S., (1973), Dil Üstüne, TDK yay., Ankara

Mısri, N. Mevaidü'l-İrfan ve Avaidü'l İhsan, v.22b,

Sunar, C., (1973), Melamilik ve Bektaşilik, AÜİF yay. Ankara.

Tatçı, M. (2013), Malatya'nın Gönül Sultanı Niyazî Mısrî, Promat Bas. Yayın San., Malatya.

Tekin, T. (1968), A Grammar of Orkhon Turkic, Bloomington çev: Ü. Özgür Demirci Sosyal Bilimler Dergisi Cilt:10, Sayı:1, Mart 2012 (Doç. Dr. Mustafa Aksoy Armağan sayısı)

Timurtaş, F.K., (1979), Osmanlı Türkçesine Giriş, İstanbul.

Tuğrulca, O. (2012), Niyazî Mısrî Bilge'nin Sofrası Aşk da Var İsyân da, Bilsam Yayınları, İstanbul 2012.

Tuna, O.N.,(1986), Türk Dilbilgisi Ders Notları, İnönü Üni. Eğ.Fak.yay., Malatya.

Uzun, N.E., (2006), Biçimbilim: Temel Kavramlar, Papatya yay., İstanbul.

Vardar, B., (2002), Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü, Multilingual Yay., İstanbul.

MAKALELER

Acarlar, Kevser, “Çıkma Durumunda Sözcüklerin Tümcede Türü Kullanışları”, *Türk Dili Dergisi*, S. 235, Nisan 1971, s. 34-37.

Arat, Reşit Rahmeti, “Türkçede Kelime ve Eklerin Yapısı”, *Türk Dili*, C. 4, S. 43, Ankara 1955, s. 396-400.

Aydın, Özgür, “Türkçede Belirtme Durumu Ekinin Öğretimi Üzerine Bir Gözlem”, *Dil Dergisi*, S. 52, Ankara 1997, s. 5-17.

Baba, M. Okan, “E Durumu Eki Üzerine Bir Deneme”, *Türk Dili Dergisi*, C. 15, S. 88, İstanbul 2002, s. 26-29.

- Baba, Mustafa Okan, “Tamlayan Durumu Üzerine Bir Deneme”, *Türk Dili Dergisi*, C. 14, S. 83, İstanbul 2001, s. 29-33.
- Bolulu, Osman, “Türkçede Eklerin Önemi ve -DEn Eki”, *Türk Dili Dergisi*, C. 4, S. 23, İstanbul 1991, s. 40-44.
- Buran, Ahmet, “Türkçede İsim Çekim Ekleri”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 7, S. 1-2, Elazığ 1995, s. 37-48.
- Delice, H. İbrahim, “Türk Dilinde İşlevsel Ek Tasnifi Denemesi”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, S. 9, Sivas, 2000, s. 135-150.
- Eraslan, Kemal, “Eski Türkçede Yönelme (Dativ) Hali Ekinin yapı Fonksiyon ve İfadeleri”, *İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. 29, İstanbul 2000, s. 67-76.
- Gökşen, Enver Naci, “Çıkma Durumu (-den) ve Kapsamı”, *Türk Dili*, C. 30, S. 279, Ankara 1974, s. 973-978.
- Gülsevin, Gürer, “Türkçede Sıra Dışı Ekler ve Eklerin Tasnif-Tanımlanma Sorunu Üzerine”, *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri*, Ankara 2004, s. 1277-1283.
- Kahraman, Tahir, “Dilbilgisi Derslerinde Ad Çekimlerinin İşlenişi Üzerine”, *Çağdaş Türk Dili Dergisi*, C. 16., S. 187, Ankara, Eylül 2003, s. 308-309.
- Karacaer, Zehra, Türkçedeki “-Den Durum Eki Sadece Çıkmayı mı İçerir?”, 20. Ulusal Dilbilim Kurultayı, 12 Mayıs 2006, Maltepe Üniversitesi, İstanbul. (Basılmamış Bildiri)
- Karahan, Leyla, “Yükleme (Accusative) ve İlgi (Genitive) Hali Ekleri Üzerine Bazı Düşünceler”, *3. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri-1996*, Ankara 1999, s. 605-611.

Mert, Osman, “Türkçede Hal Kategorisi ve Öğretimi”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 21, Erzurum 2003, s. 25-31.

Özsoy , Nasrullah, “Eski Anadolu Türkçesinde Hal Eklerinin İfadeleri-2”, *Akademik Çerçeve*, S. 2, Kahramanmaraş 1994, s. 25-32.

Taşkıran, Celal, “Türkçenin Ekleri”, *Çağdaş Türk Dili Dergisi*, C. 14, S. 163, Ankara, Eylül 2001, s. 309-313.

Yıldız, Osman, “Orta Türkçe Lehçelerinde Karşılaştırmalı İsim Çekimi Ekleri ve Eski Anadolu Türkçesinin Yeri”, *Dil Dergisi*, S. 88, Ankara, Şubat 2000, s. 14-28.

WEB

<https://ismailhakkialtuntas.com/2010/09/22/niyazi-i-misri-kaddese%E2%80%99llahu-sirrahu%E2%80%99l-azizin-hayati/#_ftn21>26.07.2016.

<http://turkoloji.cu.edu.tr/mine_mengi_sempozyum/mevlut_erdem_yon_ekleri.pdf>26.07.2016.